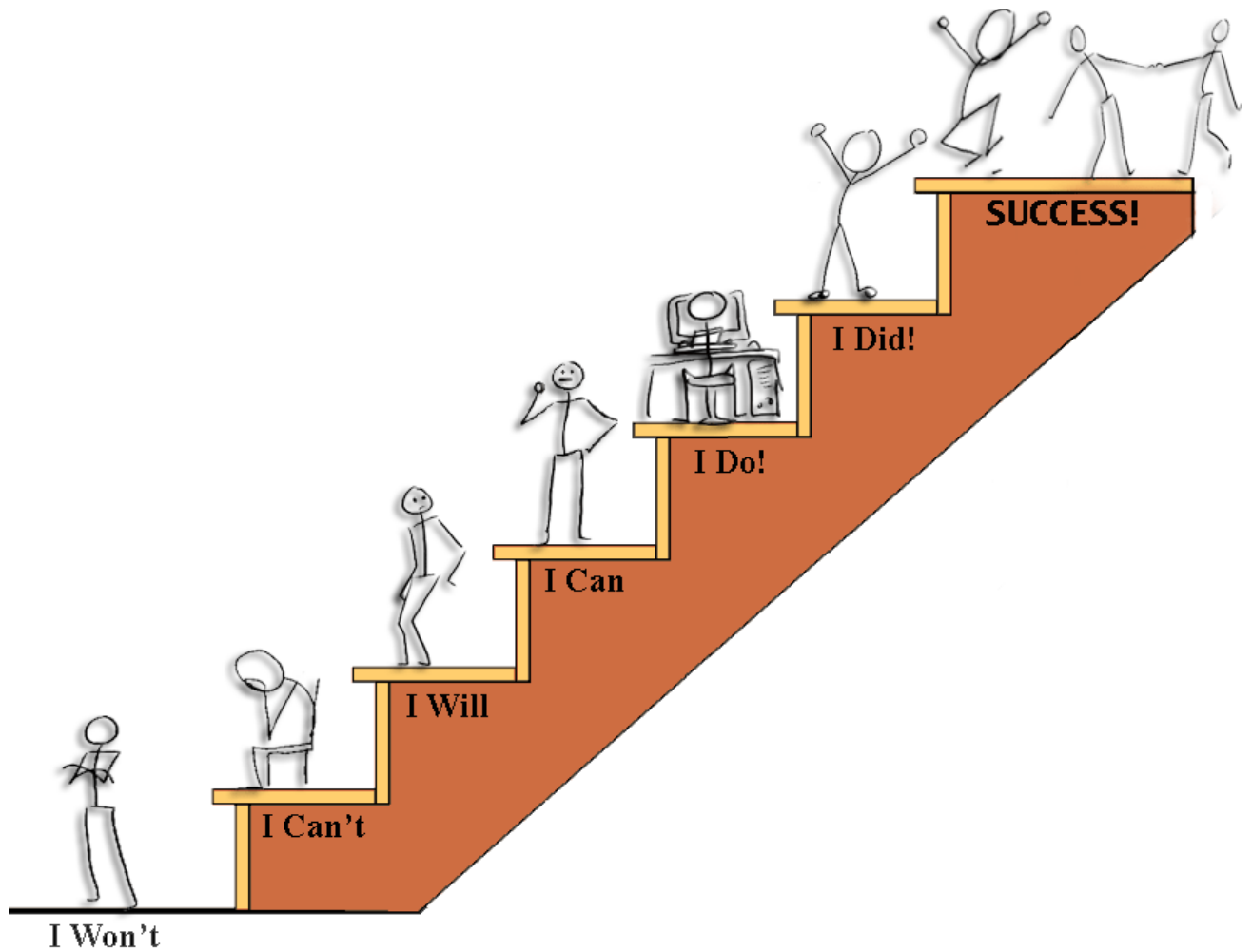

Eskoon sosiaalipalvelujen kuntayhtymä

Jyväskylän yliopisto

Minna Hämäläinen ja Johanna Koskiahde

**ITSENÄISTYMISSPROSESSIN KEHITTÄMINEN LASTEN- JA
NUORTENKOTI VANAMOSSA.**

Neurokognitiivinen käyttäytymisanalyysi kuntoutus, hoito ja ohjaustyössä
(NERO 2.0) –koulutuksen projektityö 2016

SISÄLLYSLUETTELO

1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT.....	3
1.1 Lasten- ja nuortenkoti Vanamo	4
1.2 Henkilökunta ja resurssit Vanamossa.....	4
1.3 Itsenäistyminen Vanamossa	5
2. ITSENÄISTYMINEN HAASTEENA ERI KEHITYSTEORIOIDEN VALOSSA.....	6
2.1 Itsenäistyminen erityisnuoren haasteena	8
2.2 Itsenäistymisen haasteet Vanamossa	9
3. ITSENÄISTYMIENN LASTENSUOJELUN NÄKÖKULMASTA	11
3.2 Itsenäistymissuunnitelman sisältö ja jälkihuolto	12
3.3 Itsenäistymisvarat	13
4. NÄKEMYS NUOREN KOKONAISUUTEEN ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTAN AVULLA	16
5.1 Itsenäistymissuunnitelman täsmentäminen	21
5.2 Toimintaterapeutin rooli Vanamossa ja Näin minä pärjään - kirjan hyödyntäminen.....	22
5.2.1 Mitä on toimintaterapia	22
5.2.2 Näin minä pärjään -kirja	23
5.3 Kompassi-ohjelma.....	24
5.4 Arjen struktuuri	26
5.5 Käytännön tarkistettavat asiat itsenäistymisprosessin aikana; tarkistuslista	27
6. TOTEUTUSVAIHE	29
6.1 Kompassi-ohjelma.....	29
6.1.1 Kompassin eteneminen.....	31
6.2 Näin minä pärjään - kirjan käyttö projektin aikana	32
6.2.1 Esimerkkitapaus Näin minä pärjään - kirjan käytöstä	33
6.2.2 Kokemuksia Näin minä pärjään -kirjan käytöstä.....	35
A) Lääkehoito ja sen seuranta	35
B) Terveystuho.....	37
C) Nuoren toimeentulo	38
D) Edunvalvonta.....	38
E) KELA ja ajantasaiset tukihakemukset	41
F) Terapiat ym. jatkuvat käynnit	43
G) Koti-irtaimiston hankinta	43
H) Harrastukset.....	44
I) Muuttoasiat	45

J) Nuoren asiakirjojen arkistointi ja hävitettävät paperit	46
K) Jatkokontaktit	47
6.4 Itsenäistymisen portaat	48
6.5 Itsenäistymisasuntojen viikko-ohjelma, säännöt ja vapaus	50
7. LOPPUPOHDINTA	51

LÄHTEET

1 PROJEKTIN LÄHTÖKOHDAT

Itsenäistyvän nuoren prosessikuvauksen tarve on lähtenyt suoraan käytännön työn kautta. Vanamossa on itsenäistymässä useampi nuori ja osa odottaa jo itsenäistymisasuntoon pääsyä. Itsenäistymisprosessin kehittäminen on nähty työryhmän kesken tärkeänä. Auki kirjoitetun prosessikuvauksen avulla pyritään luomaan selkeämpiä sekä johdonmukaisempia keinoja tukea itsenäistyvää nuorta lasten- ja nuorten koti Vanamossa. Projektin lopputyön on tarkoitus toimia oppaana Vanamon ohjaajille, mikä sisältää muun muassa tarkistuslistoja asioista, joita nuoren kanssa tulee harjoitella, etenkin ennen itsenäistymisasuntoon siirtymistä. Tällä pyritään säilyttämään nuoren toimintataso ison elämänmuutoksen alla sekä edistämään nuoren itsenäistymisvalmiuksia. Lisäksi tavoitteena on kehittää työvälineitä sekä keinoja ohjaajille tukea nuoren mahdollisuuksia pärjätä omassa elämässään, nuoren kehitystasoa huomioiden. Itsenäistyvän nuoren kanssa tulee työskentelemään myös Vanamon osa-aikainen toimintaterapeutti.

Alkukevät 2016 oli projektin osalta teoretiedon keräämiseen varattua aikaa sekä tulevan projektin toteuttamisen suunnittelua. Varsinainen projektin käytännön osuus aloitettiin tiiviimmin kahden Kanerva-osastolla asuvan, itsenäistyvän nuoren kanssa keväällä 2016. Itsenäistymisprosessiin suunniteltuja elementtejä käytettiin Vanamon arjessa keväällä ja kesällä 2016. Projektin osallistuvien nuorten sekä heidän kanssaan työskentelevien ohjaajien kokemusten kautta kerättiin tietoa oppaan tekoa ajatellen sekä täsmennettiin sitä koko projektin ajan. Syksyllä 2016 luotiin valmis kuvaus siitä mitä suunniteltiin, tehtiin, toteutettiin ja mitkä olivat kokemukset toiminnasta. Kuvaus myös siitä tärkeimmästä, mikä jäi elämään. Koko prosessin ajan oli ajatus siitä, että suunnitellut ja tehdyt asiat eivät ole täysin ”lukkoon lyötyjä”, vaan kokemusten, ajatusten ja ideoiden avulla täysin kehitettäviä ja muokattavia. Tärkein perusajatus on se, että itsenäistymisprosessia mietitään, kehitetään ja näin tarjotaan Vanamon nuorille turvallinen ja hallittu tie kohti aikuisuutta.

1.1 Lasten- ja nuortenkoti Vanamo

Vanamo on lastensuojelullinen yksikkö Eskoon alueella, joka tarjoaa sijaishuollon laitospaikkoja kaikkialle Suomeen. Vanamossa lapsi saa ympärivuorokautista hoitoa ja kuntoutusta. Lasta tuetaan saavuttamaan uusia taitoja hänen oman kehitystasonsa huomioiden. Myös itsenäistynyt nuori voi opetella ottamaan enemmän vastuuta omasta elämästään Vanamon turvallisessa ympäristössä. Jokaiselle lapselle/ nuorelle määritellään oma-aikainen, joka on päävastuussa lasta koskevissa arjen asioissa.

Vanamo sijaitsee erillisessä kolmikerroksisessa talossa Eskoon alueella. Talon ylimmässä kerroksessa sijaitsevat osastot Kanerva ja Kataja. Osastoilla on henkilökunta ympäri vuorokauden. **Kanervassa** asuu neuropsykiatrisen taustan omaavia lapsia ja nuoria, osastolla on kuusi asiakaspaikkaa. Heillä voi olla myös käytös- ja tunne-elämän häiriöitä. **Katajassa** asuu kehitysvammaisia lapsia, osastolla on neljä asiakaspaikkaa.

1.2 Henkilökunta ja resurssit Vanamossa

Vanamossa toimii moniammatillinen työryhmä, joka koostuu vahvasti resurssoidusta sosiaali- ja terveydenhuollon ammattihenkilöstöstä. Työryhmään kuuluvat laitoksen johtajan, kasvatusvastaavan ja vastaavan ohjaajan lisäksi terveydenhoitajia, sairaanhoitajia, sosiaaliohjaajia ja lähihoitajia. Vanamossa käy paikan päällä kerran viikossa lastenpsykiatri, jota voidaan tarvittaessa myös konsultoida. Vanamossa työskentelee osa-aikainen toimintaterapeutti. Lisäksi Vanamon lapsilla ja nuorilla on Eskoon asiantuntijapalvelujen tuottamat erityispalvelut käytössään

1.3 Itsenäistyminen Vanamossa

Vanamossa on kahdelle itsenäistymistä harjoittelevalle nuorelle tarkoitetut tuetut itsenäistymisasunnot. Nämä asunnot sijaitsevat talon keskimmäisessä kerroksessa. Itsenäistymistä harjoittelevilla nuorilla on iltaohjaaja käytössä ja mahdollisuus kääntyä osaston ohjaajien puoleen mihinkä vuorokauden aikaan hyvänsä.

Itsenäistymisasunnot ovat ns. omia pieniä yksiöitä, joissa on huoneen lisäksi minikeittiö sekä omat suihkutilat. Pyykinhuoltotilat ovat yhteiset osastojen kanssa ja sijaitsevat samassa kerroksessa kuin itsenäistymisasunnot. Itsenäistyvillä nuorilla on mahdollisuus käyttää Vanamon kakkoskerroksen Kuusi-osaston opetuskeittiötä sekä olohuonetta.

Itsenäistymisasuntoon siirtyessä nuoret saavat oman avaimen asuntoonsa ja sitoutuvat itsenäistymisasunnon sääntöihin. Jokaiselle nuorelle tehdään henkilökohtainen itsenäistymissuunnitelma.

2. ITSENÄISTYMINEN HAASTEENA ERI KEHITYSTEORIOIDEN VALOSSA

Nuoruus on kehitysvaihe, jonka tarkoituksena on lapsen vähittäinen irrottautuminen lapsuudestaan sekä oman persoonallisen aikuistumisen löytäminen (Rantanen 2004, 46). Nuori kasvaa ja kehittyy sekä psyykkisiltä että fyysisiltä ominaisuuksiltaan. Nuoruuden kehityksellisenä tehtävänä on Ahlbergin ja Siimeksen mukaan saavuttaa itse hankittu autonomia – itsenäisyys. Autonomian saavuttamiseksi on nuoren ratkaistava ikäkauteen kuuluvat kehitykselliset tehtävät:

*Irrottautuminen lapsuuden vanhemmista, heidän tarjoamastaan turvasta ja heihin kohdistuvista toiveista sekä vanhempien löytäminen uudelleen aikuisen tasolla.

*Puberteetin johdosta muuttuvan ruumiinkuvan, seksuaalisuuden ja seksuaalisen identiteetin jäsentäminen

*Ikätovereiden apuun turvautuminen nuoruusiän kasvun ja kehityksen aikana. (Väestöliitto.)

Nuoruus voidaan luokitella kolmeen eri vaiheeseen: varhais- keski- ja jälkinuoruuteen. *Varhaisnuoruus* on muuttuvan kehon aikaa. Varhaisnuoruudeksi luokitellaan 11–14 ikävuodet. Tuolloin alkaa puberteetti ja kehossa tapahtuvat fyysiset muutokset voivat aiheuttaa levottomuutta ja hämmennystä. Nuori haluaisi itsenäistyä ja harjoitella vanhemmista irtautumista. (Rantanen 2004,47). *Keskinuoruudessa*, 15–17-vuotiaana, ristiriidat suhteessa vanhempiin ovat alkaneet helpottua ja konfliktit vähentyä. Nuoren persoonallisuus alkaa selkiytyä, kun hän samaistuu omiin vanhempiinsa sekä ikätovereihin. Nuori alkaa sopeutua muuttuneeseen ruumiinkuvaansa ja seksuaalisuuden kehitys on keskeistä. (Väestöliitto). *Jälkinuoruudessa*, 18–22-vuotiaana, on jäsentymisvaihe, jolloin käsitys itsestä alkaa lujittua. Nuori alkaa olla valmis ja kykenevä itsenäistymään sekä konkreettisesti irrottautumaan lapsuudenkodistaan (Rantanen 2004, 47). Nuori alkaa omalta osaltaan kantaa vastuuta, tekemään päätöksiä tulevan ammattinsa sekä perheen perustamisen suhteen (Väestöliitto). Nuoren kehitystä edistää ja irtautumista vanhemmista edesauttaa ikätovereiden kanssa oleminen.

Nuorten keskinäinen yhdessäolo vahvistaa kehittyvän nuoren minuutta ja identiteetin tunnetta. (Rantanen 2004,47.)

Kehityopsykologi Erik H. Erikson näkemyksen mukaan ihmisen elämässä on eri elämänvaiheisiin liittyviä kehityskriisejä, joita yksilön tulee ratkaista. Eriksonin mukaan nuoruuden kehityskriisinä on oman identiteetin rakentaminen. Jos nuori ei kykene tähän, se näkyy yksilön persoonassa roolien hajaannuksena, mikä voi ilmetä esimerkiksi nuoren kieltäessä oman yksilöllisyytensä. (Anttila ym. 2005, 143.) Perusvoimana Erikson näkee nuoruudessa uskollisuuden, jonka avulla nuori kykenee säilyttämään läheiset suhteet epäselvyyksien sattuessa. Tämän voiman toinen puoli on syrjäyttäminen, jolloin nuori luopuu lojaalisuudestaan vaaran tai riitojen uhatessa. (Dunderfelt 2006, 247.)

Psykodynaaminen näkökulma tarkastelee kehityskaarta lapsuudesta aikuisuuteen kaksivaiheisena. Lapsuusiässä tapahtunutta persoonallisuuden rakenteiden ensimmäistä jäsentymistä seuraa nk. latenssi-ikä, joka vahvistaa jo olemassa olevia mielen rakenteita. Nuoruusiässä tapahtuva persoonallisuuden rakenteiden uudelleen jäsentyminen muistuttaa varhaislapsuuden yksilöitymistapahtumia siinä määrin, että nuoruusikä on pidetty »toisena mahdollisuutena» selvittää aiemman kehityksen aikana ratkaisematta jääneitä vaiheita. Tämä tapahtuu ajoittaisen psyykkisen taantumana eli regression kautta. (Aalto-Setälä & Marttunen, 2007.)

Kognitiivinen näkökulma korostaa nuoren ajattelussa tapahtuvaa siirtymää lapsuuden nk. konkreettisten operaatioiden vaiheesta formaalisten operaatioiden vaiheeseen, jolloin kehittyy kyky suhteuttaa asioita eikä vain työskennellä konkreettisten ajatusten pohjalta. Nuori pystyy huomioimaan erilaisia näkökohtia samanaikaisesti ja sen myötä kyseenalaistamaan tietoa ja etsimään vaihtoehtoja. Myös kyky abstraktiin ajatteluun ja tieteelliseen päättelyyn sekä kyky asettua toisen asemaan kehittyvät (Aalto-Setälä & Marttunen, 2007.)

2.1 Itsenäistyminen erityisnuoren haasteena

Kun lapsella on taustalla erilaisia kehityshäiriöitä, varhaisen kiintymyssuhteen haasteita tai psyykkisiä vaikeuksia, vaikuttavat nämä oleellisesti nuoruuden kehityshaasteista selviytymiseen. Vammaisen tai pitkäaikaissairaana nuoren kohdalla nuoruuden iän määrittämisen voi tehdä vaikeaksi se, että nuoren fyysinen ikä ei välttämättä ole sama kuin nuoren henkinen kehitystaso. Nuori, jolla on erityisen tuen tarvetta, tarvitsee usein lähiverkon tukea itsenäistymiseen tai itsenäistymistaitojen harjoitteluun. Nuoruuden kynnyksellä erityistä tukea tarvitsevan nuoren kohdalla on hyvä tehdä palveluiden uudelleen arviointia. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Erityisnuori kohtaa pääsääntöisesti samat haasteet, kuin ns. tavanomaisesti etenevä nuori. Erityisnuori tarvitsee enemmän aikaa, tukea, ymmärrystä ja kokemusten kautta oppimista ylittääkseen nämä haasteet. On kuitenkin muistettava, että erityisnuoren kehitysvaiheet eivät tule välttämättä samassa järjestyksessä kuin tavallisesti odotetaan. Erityisnuorella kehitysvaiheet voivat tulla erityisen aikaisessa vaiheessa esim. hormonitoiminnan käynnistyminen tai erityisen myöhään, esimerkiksi tunnetaitojen kehittyminen.

Myös erityisnuorella nuorella tulee olla "oikeus epäonnistua" tai tehdä vääriä ratkaisuja. Tämä voi olla haasteellista nuoren lähipiirille ja sen tuleekin miettiä, miten nuorta tuetaan hänen omien valintojensa tekemisessä. Kokeilut, myös päihdekokeilut, kuuluvat nuoruuteen. Samoin rajojen etsiminen – mikä on luvallista, mikä ei. Tämän vuoksi nuoren itsenäistyessä vanhemmat ja esimerkiksi nuoren henkilökohtaiset avustajat saattavat joutua ristiriitaisiin tilanteisiin, joissa he joutuvat pohtimaan myös omia arvojaan tai kasvatustavoitteitaan suhteessa nuoren itsemääräämisoikeuteen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Tavanomaisia haasteita, joita kohdataan nuorten kanssa päivittäin ovat mm. nuoren oma muuttuva keho sekä siihen liittyvä seksuaalisuus sekä hormonitoiminnan muuttuminen ja sen vaikutukset nuoren tunne-elämään. Muita haasteita ovat vastuunottaminen ja irtaantuminen huoltajista/huolta pitävistä aikuisista sekä ympäristön

vaikutus/vaativukset (esim. media). Nuoruudessa korostuvat ystäväpiirin positiiviset sekä negatiiviset vaikutukset.

Jokainen nuori haluaa olla niin kuin muutkin. Erityisnuoret joutuvat usein ponnistelemaan ääri rajoille selviytyäkseen, esimerkiksi erilaisissa sosiaalisissa, motorisissa ja kognitiivisia taitoja vaativissa tilanteissa. Voi olla myös, että tarvittavia taitoja tiettyihin tilanteisiin ei ole laisinkaan. Nuoruudessa korostuvat tulevaisuuden haaveet, valinnat ja jatkosuunnitelmien tekeminen esim. opiskelun, autokoulun, armeijan, omaan asuntoon muuttamisen suhteen. Nämä ovat asioita, joissa erot erityisnuoren ja ns. tavallisen nuoren välillä suurenevät ja tulevat näkyviksi.

Oma erityisyys voi murrosiässä aiheuttaa voimakastakin kieltämistä, surua tai vertailua muihin nuoriin. Erityisnuoren tavoitteena murrosiässä onkin hyväksyä omat haasteet osaksi minuutta. Siihen kuuluu se, että nuori pystyy muodostamaan realistisen käsityksen itsestään, omista vahvuuksistaan ja heikkouksistaan. Tiedontarve omasta sairaudesta, vammasta tai muusta poikkeavuudesta on tärkeää täyttää. Nuoren tulee saada riittävästi mahdollisuuksia keskustella omasta tilanteestaan. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

Nuoren tulisi pystyä näkemään itsensä realistisin, mutta hyväksyvin silmin. Moni nuori kaipaa tässä prosessissa paljon aikuisen tukea. Aikuisen tulisi olla samanaikaisesti sekä rinnalla kulkija että oman tilan antaja. Tärkeää on myös miettiä yhdessä nuoren kanssa, ketkä voivat auttaa häntä saavuttamaan unelmat ja tavoitteet. Nuorta voi muistuttaa, että haaveet ovat portti kohti parempaan maailmaan ja tulevaisuutta. Huomio ja motivaatio on helpompi siirtää terveisiin elämäntapoihin, itsestä huolehtimiseen, opiskeluun ja työhön sekä ihmissuhteisiin, kun on jotain, mitä tavoitella ja mistä haaveilla! (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.)

2.2 Itsenäistymisen haasteet Vanamossa

Erilaisten taustatekijöiden lisäksi Vanamon nuoret ovat sijoitettuna ja käsitys omasta kodista, perheestä, kavereista sekä minuudesta on helposti vaikeutunut. Kaikilla

Vanamon nuorilla ei ole samantasoisia mahdollisuuksia itsenäistyä elämässään erityishaasteidensa vuoksi (mm. kehitysvammaisuus, autismin kirjo, käytös- ja tunnehäiriöt). Siksi on tärkeää, että jokaisen nuoren kohdalla mietitään yksilölliset tavoitteet itsenäistymiselle. Kysymykset, kuten millaisen tuen avulla nuorella olisi mahdollisuudet selviytyä elämässään mahdollisimman itsenäisesti sekä millainen ympäristö palvelisi nuorta aikuisuudessa, ovat tärkeitä nuoren itsenäistymisprosessin alkuvaiheita Vanamossa. Ennen itsenäistymistä ja itsenäistymisen aikana onkin tarkoituksenmukaista täsmentää, mitkä ovat itsenäistymisprosessin tavoitteet. Vaihtoehtoja voi olla useampia esim. tuettuun asumiseen siirtyminen, tukiasuntoon siirtyminen, ryhmäkotiin siirtyminen, täysin itsenäiseen asumiseen siirtyminen tai omatoimisuus taitojen harjoittaminen. Ihanteellista olisi se, että nuori kykenisi itse hahmottamaan prosessin aikana omat taitoalueensa sekä resurssinsa.

Kehityshäiriöitä tai muita taustalla olevia kehitystä hidastavia tekijöitä omaavan nuoren kohdalla itsenäistymistaitojen ja -valmiuksien harjoittelu tulee aloittaa ennalta hyvissä ajoin. Usein erityisnuoret tarvitsevat enemmän toistoja saavuttaakseen ikäiseltään vaadittavia taitoja tai harjoitellakseen taitopuutteita korvaavia menetelmiä tai kompensoivia keinoja. Tämä tullaan huomioimaan Vanamon itsenäistymisprosessin kehittämisessä siten, että alkuun kartoitetaan nuoren sen hetkisiä valmiuksia ja taitoja, jonka jälkeen niitä aletaan yhdessä työstämään nuoren kanssa jo ennen itsenäistymisasuntoon muuttamista. Työvälineenä tässä käytetään mm. Kyllä minä pärjään -kirjaa, josta tarkemmin luvussa 5.1.

Nuoren kasvua kohti aikuisuutta ja positiivista minäkuvaa tullaan tukemaan Kompassi-ohjelmalla, josta tarkemmin luvussa 5.3.

3. ITSENÄISTYMIENN LASTENSUOJELUN NÄKÖKULMASTA

Vanamossa asuvat lapset ja nuoret ovat lähes kaikki sijoitettuna huostaanottopäätöksellä. Lastensuojelulaki siis luo viitekehyksen heidän hoito- ja kasvatustyölle sekä jälkihuollolle, kun nuori täyttää 18 vuotta kestäen aina 21 ikävuoteen asti. Tehdessä päätöksiä ja toimiessa yhdessä nuoren kanssa on siis huomioitava, mitä lastensuojelulaki siitä määrittelee sekä olla tiiviissä yhteistyössä sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijän kanssa. Jälkihuoltoa ei kuitenkaan tulisi nähdä suppeasti vain sosiaalitoimen vaatimana toimenpiteenä/kunnan velvoitteena, vaan ennemminkin nuoren oikeutena, jonka avulla hän saa tarvittavaa tukea erkaantuessaan sijaishuolto paikastaan. Jälkihuolto voidaan nähdä laajana mahdollisuutena, jonka avulla voidaan määritellä ja toteuttaa nuoren tarvitsema yksilöllinen tuki.

3.1 Lapsen tai nuoren oikeus jälkihuoltoon

Lapsen/ nuoren oikeus jälkihuoltoon määritellään lastensuojelulain 75 pykälässä seuraavasti;

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40§:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37§:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistuu lapseen yksin.

Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitetulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen

jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta. (Räty 2012,534).

Jälkihuollon järjestäminen kuuluu aina lapsen/nuoren asioista vastaavan sosiaalityöntekijän tai muun viranhaltijan tekemään päätökseen.

Vanamossa itsenäistyminen tapahtuu pääsääntöisesti siten, että nuori siirtyy osastolta itsenäistymisasuntoon täyttäessään 18 vuotta. Jälkihuollon puitteissa tuki on vielä melkoisen voimakasta, koska ohjaajat ovat tavoitettavissa ympäri vuorokauden.

Itsenäistymissuunnitelmat on kirjattu asiakassuunnitelmaan, jota tarkastetaan asiakassuunnitelmapalavereissa säännöllisesti. Melko säännönmukaisesti nuori on itse henkilökohtaisesti mukana päivittämässä tätä itsenäistymissuunnitelmaa. Suunnitelman tekovaiheessa ovat mukana myös nuoren oma-aikuisen ja Vanamon kasvatusvastaava. Päätähtäimenä on laatia suunnitelma, joka on realistinen, tarkoituksen mukainen sekä nuoren itsensä hyväksymä, siten se edistää ja tukee nuoren itsenäistymistä parhaiten.

3.2 Itsenäistymissuunnitelman sisältö ja jälkihuolto

Lastensuojelulaki edellyttää, että jälkihuollon järjestäminen ja sen sisältö on kirjattava nuoren asiakassuunnitelmaan. Itsenäistymissuunnitelmaa nuoren kanssa tehtäessä kirjataan usein hyvin konkreettisia asioita itsenäistymisen aloittamiseksi ja nuoren tukemiseksi

Lastensuojelunlain näkökulmasta on kartoitettava jälkihuollon tarve, nuoren erityisen tuen ja avun tarve sekä käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet. Kyseeseen voi tulla mitkä tahansa sosiaali- tai terveydenhuollon palvelut, joita on järjestettävissä yksilöllisen jälkihuoltosuunnitelman perusteella.

Velvoitteeseen kuuluu myös jälkihuollossa olevan lapsen ja huoltajien tai muiden kasvatuksesta tällöin vastaavien henkilöiden tukeminen. Tämä tuki voi olla taloudellista tukea (esim. toimeentulotuki), avohuollon tukitoimia (kodinhoitoapu, päihdepalvelut yms.) (Räty 2012,540).

Jälkihuoltoon kuuluu nuoren tukeminen koulutukseen tai tukeminen työelämään sijoittumisessa. Tuki voi olla taloudellista; opiskelu- ja matkakulujen korvaamista, työvälineiden hankkimista, tukea ammatillisten tai muiden kurssien suorittamiseen ym.

Erityisen tärkeä osa jälkihuoltoa on nuoren itsenäisen asumisen järjestäminen. Asumisvaihtoehtoja arvioitaessa on aina otettava huomioon nuoren jälkihuollollisen tuen tarve ja sen määrä. Asumisen järjestämisestä on säädetty tarkemmin lastensuojelulain 35§:n 2 momentissa. Säännöksen mukaan riittävä taloudellinen tuki ja asuminen on järjestettävä jälkihuollon piirissä olevalle lapselle tai nuorelle, jos hänen kuntoutumisensa sitä edellyttää. (Räty 2012,541).

Asumisvaihtoehtoja voivat olla esimerkiksi asumisen jatkaminen vanhassa sijoituspaikassa, perheessä taikka laitoksessa, sijoituspaikan yhteydessä olevassa tukiasunnossa tai muussa tuetussa asunnossa. Itsenäistyminen ja asuminen voivat myös edetä portaittain yhä itsenäisempään suuntaan kohti täysin ”omaa osoitetta”.

3.3 Itsenäistymisvarat

Itsenäistymisvarat kerääntyvät siten, että nuoren tuloista, korvauksista tai saamisista varataan säästöön 40 prosenttia kuukausittain, lapsilisää ei oteta huomioon. Näitä nuoren asiakasmaksulain 14§:ssä tarkoitettuja lapsen tuloja ovat mm. lapselle/nuorelle tulevat jatkuvat etuudet kuten elatusapu, elatustuki, eläkkeet, elinkorot, avustukset tai muut hänestä maksettavat jatkuvat taikka kertakaikkiset tulot. Lapselle kertyneitä itsenäistymisvaroja ei voida käyttää hoidon korvaamiseen.

Jos kodin ulkopuolelle sijoitetulla lapsella ei ole asiakasmaksulaissa tarkoitettuja tuloja lainkaan tai ne ovat vähäiset, kunnan on tuettava lasta tai nuorta asumiseen, koulutukseen tai muuhun itsenäistymiseen liittyvissä menoissa tarpeellisen suuruisilla itsenäistymisvaroilla. Tätä summaa ei ole tarkemmin määritelty. (Räty 2012,543–544).

Itsenäistymisvaroja voidaan käyttää itsenäistymisen aikana itsenäistymistä tukeviin hankintoihin, kuten asunnon kalustus, opiskelun edellyttämät materiaalit, ajokortti, tietokone yms.

Itsenäistymisvaroja säilytetään osana kunnan varoja, jolloin mainitut varat näkyvät kunnan taseessa. Itsenäistymisvaroista voidaan huolehtia myös siten, että rahalaitokseen avataan nuorelle oma pankkitili, jonka ”omistajana” on kunta. Tällä menettelyllä estetään lapsen huoltajan tai lapsen nosto-oikeus tililtä. Tilillä olevia varoja voidaan käyttää vain lapsen itsenäistymistä tukevaan tarkoitukseen.

Mikäli sosiaalityöntekijä katsoo rahojen käyttötarkoituksen olevan asianmukainen ja itsenäistymistä tukeva esim. nuorelle kattilasarja ja paistinpannu omaan asuntoon, hänen tulee tehdä asiasta ”hallinnollinen päätös” tai jokin muu toimeksianto rahojen maksamisesta. Jos kyseessä on alaikäinen huostassa oleva lapsi, itsenäistymisvarojen käyttö edellyttää aina myös lapsen edunvalvojan (lapsen huoltajan tai määrätyn edunvalvojan suostumusta). Suostumus voi olla suullinen tai kirjallinen. suullinen suostumus on kirjattava lasta koskeviin papereihin. (Räty 2012,546).

Itsenäistymisvarojen käyttö on siis hyvin tarkkaan määritelty ja se pyrkii turvaamaan riittävän taloudellisen turvan nuorelle itsenäistymisen ajaksi. Hyvä yleisohje onkin, että ennen kuin hankit tai tilaat nuorelle mitään, neuvottele ensin sosiaalityöntekijän kanssa.

Lapsen tai nuoren sosiaalityöntekijän harkinnan mukaan itsenäistymisvarat voidaan luovuttaa itsenäistymässä olevalle nuorelle jälkihuollon vielä kestäessä esimerkiksi tilanteessa, jossa nuori jo hieman etukäteen siirtyy itsenäisesti asumaan. Varat on kuitenkin maksettava viimeistään jälkihuoltoajan päättyessä eli nuoren täytettyä 21

vuotta. Toimielimellä (sosiaalityöntekijällä) on aina velvollisuus arvioida se ajankohta, jolloin voidaan katsoa nuoren olevan riittävän kypsä itsenäisesti päättämään omista asioistaan ja rahankäytöstään.

Lapsella tai nuorella ei ole oikeutta vaatia varojen luovuttamista sillä perusteella, että ne ovat kertyneen nuoren korvauksista. Kyse on sosiaalihuollon vastaavan toimielimen lakiin perustuvasta velvollisuudesta varat ne lapsen itsenäistymistä varten.

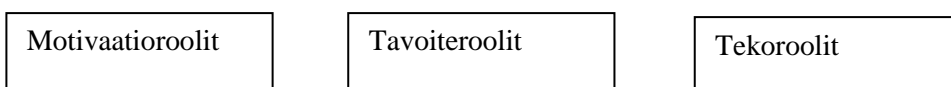
Säännöksen 4 momentin mukaan sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on annettava selvitys huoltajalle, edunvalvojalle ja 15 vuotta täyttäneelle lapselle itsenäistymisvarojen kertymisestä ja maksamisesta. Selvitys on annettava aina sijoituksen päätyttyä ja aina silloin, jos 12 vuotta täyttänyt lapsi, lapsen huoltaja tai lapselle määrätty edunvalvoja erikseen sitä vaatii. Selvityksen laatimisella varmistetaan se, että varoja hoidetaan asianmukaisesti ja niitä on käytetty vain lapsen/nuoren itsenäisyyttä tukeviin menoihin (Räty 2012,547).

4. NÄKEMYS NUOREN KOKONAISUUTEEN ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTAN AVULLA

Itsenäistymisprosessin kehittämisessä haluamme ottaa käyttöön itsenäistyvän nuoren roolikartan. Tätä käytämme viitekehyksenä työssämme, koska haluamme nähdä nuoren toimivana kokonaisuutena.

Itsenäistyvän nuoren roolikartta on Varsinais-Suomen lastensuojelukuntayhtymän kehittämä työväline. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on jatkoa vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartoille. Itsenäistyvän nuoren roolikartta on vahvistettu vuonna 2008 nykyiseen muotoonsa.

Roolikarttaa käyttämällä hahmotetaan nuoren vahvuuksia ja valmiuksia itsenäiseen elämään. Roolikartan roolit muodostavat kokoelman, joka rakentuu hierarkkisesti kolmeen tasoon;

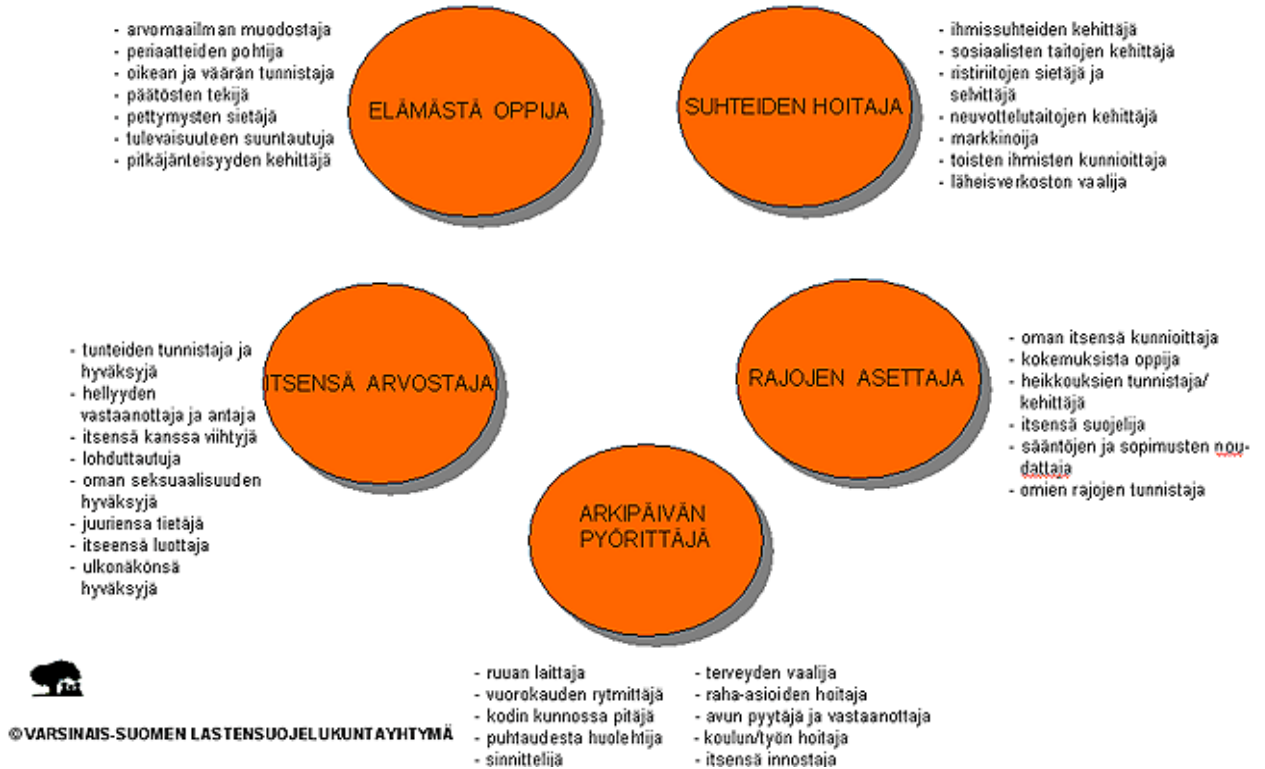

Päärooleja on viisi (Arkipäivän pyörittäjä, Itsensä arvostaja, Rajojen asettaja, Elämästä oppija ja Suhteiden hoitaja), joiden perusteella nuoren itsenäistyminen etenee. Nämä roolit jakaantuvat alaroolihin, joita kutsutaan tavoiterooleiksi. Näillä voidaan kuvata tavoitteita, joihin itsenäistymisessä pyritään. Motiivi saa nuoren toimimaan sellaisella tavalla ja sellaiseen suuntaan, että nuoren oma toiminta luo mahdollisuudet itsenäistymiselle ja myöhemmin aikuistumiselle. (Ylitalo 2011: 36.)

Esimerkiksi pääroolin elämästä oppijan kohdalla voidaan tavoiterooliksi asettaa oikean ja väärän tunnistaja. Tekemisen roolissa nuori konkreettisesti perehtyy esimerkiksi itsenäistymisasunnon sääntöihin ja noudattaa niitä. Tämän sujuttua voidaan roolia laajentaa ja tutustua sekä omaksua työkokeilupaikan tai opiskelupaikan sääntöjä.

ITSENÄISTYVÄN NUOREN ROOLIKARTTA

Viisi keskeistä osa-aluetta

Roolien kehitysasteet merkitään symboleilla samalla tavoin kuin vanhemmuuden ja parisuhteen roolikartoissa eli seuraavia symboleja käyttäen.

Symboli	Roolin kehitys aste
+	sopivasti kehittynyt rooli
++	ylikehittynyt rooli
miinus -	alikehittynyt rooli
miinus - -	puuttuva rooli

Symbolimerkinnot ovat apuvälineitä, joita käytetään yhdessä nuoren kanssa arvioinnissa ja tavoitteiden asettamisessa.

Nuoren kanssa työskentely on tärkeä aloittaa tarkastelemalla niitä rooleja, joista löytyy sopivasti kehittyneitä toimintatapoja. Sijoitettujen nuorten kanssa on suositeltavaa ottaa työskentelyyn mukaan myös nuoren vanhemmat tai joku muu lähiomainen.

5. ITSENÄISTYMISSPROSESSIN KEHITTÄMINEN LASTEN_ JA NUORTENKOTI VANAMOSSA

Vanamossa itsenäistyminen on suunniteltu pääsääntöisesti jokaisen nuoren kohdalla erikseen. Itsenäistymissuunnitelmaan on kirjattu tavoitteet ja toiminnot, mitä itsenäistymiseen kuuluu. Nuori on saanut osallistua oman itsenäistymissuunnitelmansa tekoon.

Itsenäistymisprosessiin on kuitenkin liittynyt kohtia, jotka eivät ole aina toimineet toivotulla tavalla tai niihin on toivottu muutoksia. Yhtenäinen struktuuri, jota tarpeen mukaan voi muunnella, ei ole ollut selkeä. Myös annettavan tuen määrän tarpeellisuutta tai riittävyyttä itsenäistyville nuorille on pohdittu.

Lasten elämä ennen itsenäistymistä Vanamon osastolla on hyvin koordinoitua. Jokaisella lapsella on oma tarkka viikko-ohjelma, jota rytmittävät koulu, harrastukset, vastuualuetyöt, erilaiset terapiat ja kotityöt. Useammalla lapsella on tarkoin laadittu aamu-, päivä- ja iltaohjelma. Käytännön rutiinit on jaettu hyvin pieniin osiin ja ne on aikataulutettu tarkasti. Arkielämä perustuu myös yhteisöllisyyteen, jossa päivää säätelevät erilaiset yhteiset säännöt ja toimintatavat, joita noudatetaan tunnollisesti. Arki on siis hyvin turvallista ja etukäteen mietittyä, lisäksi aikuiset ovat läsnä joka hetki. Tämä luo ison kontrastin sille, että itsenäistymisasuntojen puolella vapaus ja rutiininen, sääntöjen ja valvottujen toimintamallien puuttuminen voivat yllättää nuoren täysin. Tästä on herännyt ajatus, että siirtymää olisi hyvä lieventää luomalla selkeä perusstruktuuri itsenäistymisasuntojen puolelle, jota tarpeen mukaan voi muokata. Tämä struktuuri tulisi tehdä näkyväksi sekä nuorelle että ohjaajille.

Erityisnuoren voimavarat, taidot ja toimintakyky voi olla hyvin erilainen eri toimintaympäristöissä. Tästä syystä itsenäistymisprosessin tavoite tulisi miettiä hyvin tarkkaan ja sitä tulisi säännönmukaisesti tarkastella prosessin edetessä. Tämä antaisi suojaa sille, että vaatimukset nuorta kohtaan eivät nousisi kohtuuttomiksi ja johtaisi toimintakyvyn alenemiseen. Jokaisen nuoren kohdalla ei voi tavoitella täysin itsenäistä

asumista Eskoon ulkopuolelle, vaan tavoite voi olla esimerkiksi tuettuun asumiseen siirtyminen tai vaikkapa vain omatoimisuus taitojen ylläpitäminen. Tavoitteen määrittäminen on kuitenkin ensisijaisen tärkeää ja sen avulla voidaan miettiä vaatimustasoa itsenäistymisprosessissa käytännön toimien suhteen.

Itsenäistymiseen on yleensä aikaa noin kolme vuotta eli siihen asti, kunnes jälkihuolto päättyy 21-vuotiaana. Prosessit voivat olla erilaisista syistä johtuen lyhyempiäkin. Tästä johtuen käytännön arjen tueksi olisi hyvä luoda ns. tarkastuslista käytännön asioista, jotka tulee hoitaa tai olla valmiina kun itsenäistyminen Vanamossa lähenee loppuun. Tämä takaa nuoren turvallisen ja hallitun siirtyminen seuraavaan paikkaan.

Useat Vanamon työntekijät ovat toivoneet konkreettisia työvälineitä työskentelyn tueksi, jota käytettäisiin johdonmukaisesti kaikkien itsenäistyvien nuorten kohdalla. Tämän projektityön tavoitteena on kehittää itsenäistymisprosessia ja konkreettiset toimenpiteet sen edistämiseksi ovat;

- Itsenäistymisprosessin auki kirjoittaminen ja tavoitteiden miettiminen
- Arjen struktuurin luominen itsenäistymisasuntojen puolelle . Tämä muokattavissa jokaiselle nuorelle tarpeiden mukaan
- Käytännön työvälineitä itsenäistymisjaksolle;
- Itsenäistymissuunnitelman täsmentäminen, tarkennettu kohta itsenäistymisen tavoitteille ja tavoitteiden tarkastelu sovituin määräajoin.
- Kyllä minä pärjään -kirja. Nuoren arkitaitojen harjoittaminen sekä kirjaaminen nuoren ja ohjaajan näkökulmasta.
- Kompassi -ohjelma. Nuoren itsetunnon ja positiivisen minä kokemuksen vahvistaminen.
- Itsenäistyvän nuoren roolikartta. Nuoren arvoihin tutustuminen ja ympäröivään yhteiskuntaan liittyvien sääntöjen ja normien opettaminen.
- Tarkistuslista käytännön asioille, jotka tulee olla hoidettuna/huomioituna ennen kuin asiakkuus Vanamossa päättyy.

Itsenäistymiseen valitut kehittämistoimenpiteet toteutetaan vuoden 2016 aikana ja niiden käytöstä arjessa kerätään kokemuksia työntekijöiltä sekä nuorilta. Saadut

kokemukset kirjataan ja toimintoja muokataan tarpeen mukaan. Perustavoite on luoda toimivia ja pysyviä toimintamalleja itsenäistymisprosessiin Vanamon tarpeisiin peilaten.

5.1 Itsenäistymissuunnitelman täsmentäminen

Vanamossa on käytössä Nappula-tiedonhallintajärjestelmä. Tämän järjestelmän osana on itsenäistymissuunnitelma. Järjestelmän etu on se, että kaikki Vanamon työntekijät voivat tarkastella tarvittaessa itsenäistymissuunnitelmaa ja näin pitää mielessään ajankohtaiset tavoitteet ja toimintamenetelmät, joita täytyy pitää mielessään itsenäistyvän nuoren kanssa työskennellessä.

Itsenäistymisen tavoitteet voidaan jakaa viiteen eri osa-alueeseen;

- omatoimisuustaitojen ylläpitäminen/toiseen laitousyksikköön siirtyminen
- siirtyminen Eskoon sisällä tuettuun itsenäiseen asumiseen
- siirtyminen asumisyksikköön esim. ryhmäkotiin Eskoon ulkopuolelle
- siirtyminen tuettuun asumiseen Eskoon ulkopuolelle
- siirtyminen täysin itsenäiseen asumiseen

Itsenäistymisen tason määrittely on tärkeää, jotta nuoreen kohdistuvat vaatimukset eivät ole kohtuuttomat. Tavoitteiden ja vaatimusten realistinen asettelu takaa myös sen, että nuori saa positiivisia onnistumisen kokemuksia harjoitellessaan itsenäistymiseen liittyviä taitoja. Mikäli nuoren elämässä tai psyykkisessä/fyysisessä voinnissa tapahtuu muutoksia, voidaan itsenäistymisprosessia helpottaa ilman, että nuori kokee epäonnistuneensa.

Melkein jokaisella nuorella on tavoite ja kiire omaan asuntoon. Itsenäisyyden ja riippumattomuuden tunteen tavoittelu on tärkeää ja olennainen osa tätä kehitysvaihetta. Tavoitetta tuleekin tukea ja käydä läpi mitä se konkreettisesti tarkoittaa. Itsenäistymisprosessin aikana tavoitetta tulisi tarkastella neljän kuukauden välein. Tavoitteena on auttaa nuorta ymmärtämään ja hahmottamaan omia taitojansa,

vahvuuksiansa suhteessa itsenäiseen asumiseen vaadittuihin taitoihin. Tieto siitä, että on olemassa erilaisia vaihtoehtoja asumiselle Vanamon jälkeen voi olla jopa helpottava tekijä.

5.2 Toimintaterapeutin rooli Vanamossa ja Näin minä pärjään - kirjan hyödyntäminen

Vanamossa on aloittanut tammikuussa 2016 osa-aikainen toimintaterapeutti. Itsenäistyvien nuorten osalta toimintaterapeutti kartoittaa yhteistyössä nuoren, oma-aikuisen sekä muiden Vanamon työntekijöiden kanssa nuoren vahvuuksia sekä arjessa esiintyviä haasteita. Toimintaterapeutti käyttää erilaisia arviointimenetelmiä, haastattelee lähiympäristöä, tekee kehitystasoarviointia sekä ohjaa niiden pohjalta tarvittaessa Vanamon henkilökuntaa. Toimintaterapeutti voi prosessin aikana edesauttaa itsenäistymistaitojen ja -valmiuksien edistämistä nuoren kanssa, hänelle merkityksellisten taitojen ja toimintojen kautta. Nuoren omaa motivaatiota hyväksikäyttäen voidaan harjoitella, esimerkiksi itsestä huolehtimista, päivittäisiä arkitoimintoja, asioimista, sosiaalisia taitoja ja oman toiminnanohjausta. Terapia voi toteutua yksilö-, pari- tai ryhmäterapiana riippuen nuoren tavoitteista. Yhtenä työkaluna toimintaterapeutti käyttää, projektissa mukana olevien nuoren kanssa, erityistä tukea tarvitseville suunnattua Näin minä pärjään - kirjaa.

5.2.1 Mitä on toimintaterapia

Toimintaterapian viitekehyksissä ihminen nähdään kokonaisvaltaisena toimijana. Toimintaterapiassa ihmisen katsotaan olevan aktiivinen olento, joka luonnostaan hakeutuu toimintoihin, ja jonka kehitykseen vaikuttaa tarkoitustenmukaisten toimintojen käyttö. Ihmisen toiminnan katsotaan olevan adaptiivista, eli hän kykenee sopeutumaan ympäristön vaatimukseen, samalla vaikuttaessaan ympäristöön. Yksilöä ei siten voi toiminnan kautta tarkastella ilman ympäristöä. (Koponen 1995, 25.) Terapiassa

on otettava huomioon yksilön ympäristö, jossa toiminnat normaalisti tapahtuvat. Terapiassa käytettävä toiminta on oltava myös merkityksellistä yksilölle ja sen on sovittava hänen elämäntapaansa. Asiakas on toimintaterapiassa aktiivisessa roolissa. Toimintaterapeutin rooli on tukea asiakasta. Tämä edellyttää asiakkaan vahvaa motivaatiota. Toiminnan tulee olla asiakaslähtöistä ja asiakkaalle mielekästä, jotta motivoituminen voi tapahtua. Kun ihminen pystyy tekemään toiminnallisia valintoja, vaikuttamaan ympäristöönsä ja vastaamaan sen asettamiin haasteisiin, kehittyvät myös itsearvostus ja oman elämän hallinnan tunne. Tätä tilaa kutsutaan toimintaterapiassa toiminnalliseksi itsenäisyydeksi (Koponen 1995, 28.)

Nuori voi olla toimintaterapian asiakkaan monesta eri syystä. Nuori voi hyötyä toimintaterapiasta silloin kun hänen toimintansa ei vastaa ikätasoa. Toimintaterapeutti soveltaa toimintaa ja tarjoaa toimintamahdollisuuksia nuoren yksilöllisten tarpeiden mukaisesti. Toiminnan on oltava kehitystä eteenpäin vievää ja toiminnan kautta on tarjottava onnistumisen kokemuksia. Olennainen osa toimintaterapiaprosessia on nuoren aktiivinen osallistuminen toiminnan valintaan ja suunnitteluun (motivaation herättäminen). Erityisnuoren toimintaterapian yleistavoitteena on, että nuorelle mahdollistettaisiin hänen oman toimintakapasiteettinsa käyttäminen parhaalla mahdollisella tavalla. Tärkeitä yleistavoitteita erityisnuoren kohdalla on myös elämänhallinnan kokemus ja elämisen laatu, jotka pitävät sisällään myös itsensä hyväksymisen, tunneilmaisun kehittymisen sekä itsensä toteuttamisen. (Kallonen 1995, 84-86.)

5.2.2 Näin minä pärjään -kirja

Näin minä pärjään -kirjan ovat tuottaneet yhteistyössä Kehitysvammaliitto, Kehitysvammaisten Palvelusäätiö ja Vammaispalveluhankkeen Etevan osahanke. Työkirjan ovat laatineet Aarne Rajalahti, Kalle Ristikartano ja Maisa Kosola Kehitysvammaisten Palvelusäätiöstä, Miia Koski Eteva kuntayhtymästä ja Marika Ahlstén Kehitysvammaliitosta. Työkirja on kirjoitettu selkokielenä, ajatellen sitä käyttävää asiakaskuntaa. Lomakekokonaisuus auttaa hahmottamaan, millaista apua tai

tukea henkilö tarvitsee elämänsä eri osa-alueilla, ja sitä voidaan hyödyntää, esimerkiksi palvelusuunnitelmaa tehtäessä. (Leinonen 2013.)

Työkirja on jaoteltu neljään eri osa-alueeseen:

1. Kuka minä olen? (1.osa pitää sisällään kysymyksiä liittyen mm. nykyiseen elämään, omaan elämänhistoriaan, omiin vahvuuksiin ja taitoihin sekä esimerkiksi asioihin joista yksilö pitää ja ei pidä)
2. Kysymyksiä avun ja tuen tarpeista (2.osa pitää sisällään kysymyksiä liittyen kotielämään, ihmissuhteisiin, työhön ja vapaa-aikaan sekä terveyteen ja turvallisuuteen)
3. Kysymysten koontilomake
4. Minulle läheisten ihmisten kommentteja avun ja tuen tarpeistani.

Työkirja on myös hyvänä tukena ammattihenkilöille uuden itsemääräämisoikeuslain toteutumisen kannalta, jolloin kehitysvammaisen nuoren oma ääni on mahdollista saada paremmin kuuluviin. Näin minä pärjään -kirjan avulla luodaan nuoren kanssa myös mahdolliselle toimintaterapialle ja itsenäistymisprosessille tavoitteita. Prosessissa pyritään ottamaan huomioon nuoren oma ääni sekä mielipiteet.

5.3 Kompassi-ohjelma

Eskoon TUTKI- hankkeen puitteissa on tehty yhteistyötä Headstedin kanssa, jonka kautta hankkeeseen osallistuvat ovat saaneet koulutusta Kompassi –ohjelman käyttöön. Headsted on Jyväskylän yliopiston tutkijoiden ja työntekijöiden perustama yritys, joka on lähtenyt viemään yliopiston tutkimusprojekteissa saatuja hyviä tuloksia/menetelmiä käytäntöön.

Kompassi-ohjelma on verkkopohjainen ohjelma, jota asiakas voi käyttää itsenäisesti, tuetusti tai yhdessä ammattilaisen kanssa. Ohjelmaa on mahdollista käyttää myös ryhmässä. Ohjelma perustuu hyväksymis- ja omistautumisterapian (HOT) sekä kognitiivisen käyttäytymisterapian menetelmiin. HOT:n tavoitteena on lisätä psykologista joustavuutta.

HOT-terapiassa pyritään rakentamaan rikasta ja merkityksellistä elämää kahdella tavalla:

- Harjoitellaan psykologisia taitoja, joiden avulla pystyt käsittelemään kipeitä tunteita ja ajatuksia.
- Selvitetään, mikä on sinulle tärkeintä ja merkityksellistä elämässäsi, ja mikä motivoi sinua tekemään muutoksia elämässäsi. (Headsted Oy 2014-2016 a.)

Ohjelma jakautuu kuuteen viikkoon, joiden aikana käsitellään alla olevia teemoja. Ohjelman tehtäviä tehdään 3-4 kertaa viikossa noin tunnin kerralla. Ohjelmassa käytetään erilaisia kuuntelu-, luku-, rentoutus- ja mielikuvaharjoituksia. Olenaisena osana ovat myös kotitehtävät, joiden avulla viedään asioita käytännön tasolle.

Arvot

Mikä sinulle on tärkeää? Elätkö sen mukaan?

Teot

Elä arvojesi mukaan. Pienistä muutoksista se lähtee.

Ole läsnä

Elä tässä hetkessä. Rauhoita ja kirkasta mieltäsi.

Havainnoi

Tunnista ajatuksesi, tunteesi ja tuntemuksesi.

Vapaudu

Et ole yhtä kuin ajatuksesi. Vähennä ajatusten valtaa.

Hyväksy

Mitä et voi muuttaa? Lakkaa kamppailemasta turhaan ja tee sen sijaan itsellesi merkityksellisiä asioita. (Headsted Oy 2014-2016 b.)

Kompassi-ohjelmaa on mietitty työväliseksi Vanamon itsenäistyville nuorille, koska useammalla erityisnuorella psykologinen joustavuus kohentaisi elämänlaatua sekä helpottaisi kanssakäymistä muiden henkilöiden kanssa erilaisissa toimintaympäristöissä. Oman itsensä tutkiminen, arvojen pohtiminen, tavoitteiden selkeytyminen sekä tunteiden tunnistaminen on olennainen osa aikuiseksi kasvamisessa sekä niiden tutkiminen yhdessä turvallisen aikuisen kanssa antaa lisää eväitä itsenäistymisen polulla. TUTKI -hankeen aikana on Kompassi-ohjelmaa kokeiltu jo yhden itsenäistyvän nuoren kanssa syksyllä 2015. Tämän projektin aikana ohjelmaa toteutetaan uudestaan toisen nuoren kanssa ja samalla haetaan toimivia käytäntöjä, jotka palvelevat parhaiten Vanamon itsenäistyviä nuoria.

Kompassin tukena käytetään mahdollisuuksien mukaan harjoituskirjaa Vapaudu mielesi vallasta ja ala elää (Steven C. Hayes yhteistyössä Spencer Smithin kanssa, 2008) Kirja perustuu hyväksymis- ja omistautumisterapian periaatteille samoin kuin Kompassi-ohjelma. Perusteemoja ovat tietoisuus, hyväksyntä ja arvojen mukainen elämä.

5.4 Arjen struktuuri

Siirtyminen tarkoin strukturoidusta ympäristöstä vapaaseen ja omiin valintoihin perustuvaan toimintaympäristöön voi osoittautua monelle erityisnuorelle liian

haasteelliseksi. Projektin tavoitteena on luoda konkreettinen päiväjärjestys sekä täsmentää itsenäistyvien nuorien sääntöjä.

Päiväjärjestyksen tarkoituksena on rytmittää nuorten elämää ja auttaa heitä hahmottamaan mitä päivä ja viikon aikana tulee tapahtua. Rutiinit tuovat myös turvaa ja helpottavat ohjaajien työtä nuorten parissa. Yhteisillä rutiineilla, toimintatavoilla ja säännöillä opetetaan myös nuorta omaan vastuunkantoon.

5.5 Käytännön tarkistettavat asiat itsenäistymisprosessin aikana; tarkistuslista

Tarkistuslista tehdään oma-aikuisten työn tueksi. Vaikka itsenäistymiseen Vanamossa on aikaa parhaimmillaan kolme vuotta aikaa, niin suurin osa ajasta menee arjen asioiden opettelemiseen ja nuoren sen hetkisten asioiden hoitamiseen. Erityisnuorten kohdalla on kohtuutonta odottaa, että he itse hahmottaisivat mitä asioita tulee hoitaa ennen Vanamosta pois siirtymistä. Tämä työ kuuluu selkeästi nuoren oma-aikuiselle.

Tarkoituksena on laatia selkeä ja lyhyt opasvihkonen, josta pääasiat löytyvät. Vihkoseen kerätään myös ohjeita asioiden hoitamiseen sekä kootaan linkkejä joista löytyy tarkempaa informaatiota.

Osa-alueet, jotka opasvihkoon kootaan;

- A. Lääkehoito ja sen seuranta
- B. Terveystieteiden huolto
- C. Nuoren toimeentulo
- D. Edunvalvonta
- E. KELA ja ajantasaiset tukihakemukset
- F. Terapiat ym. jatkuvat käynnit
- G. Koti-irtaimiston hankinta
- H. Harrastukset
- I. Muuttoasiat

J. Nuoren asiakirjojen arkistointi ja hävitettävät paperit

K. Jatkokontaktit

6. TOTEUTUSVAIHE

Itsenäistymisprosessin kehittämistä on tiedotettu Vanamon kasvatusvastaavaa sekä henkilökuntaa. Erityisesti on keskusteltu niiden oma-aikuisten kanssa, joiden nuoret ovat itsenäistymisen alkuvaiheessa. Tavoitteena oli saada nämä oma-aikuiset mukaan itsenäistymisprosessin kehittämiseen ja käytännön toteuttamiseen. Oma-aikuisten osallistuminen nähtiin myös erityisen tärkeäksi, jotta saataisiin henkilökunnan palautetta siitä, kuinka Kompassi-ohjelma koetaan soveltuvaksi Vanamon arjessa.

Itsenäistymisprosessia ovat olleet kehittämässä kaksi työntekijää, psykiatrinen sairaanhoitaja joka tekee Vanamossa vuorotyötä ja toimintaterapeutti, joka on Vanamon käytettävissä kaksi päivää viikossa. Itsenäistymisprosessissa kehitettäviä osa-alueita oli useampi. Niiden eteenpäin viemiseen vaikuttivat myös itsenäistymässä olevien nuorten tilanteen ja aikataulut sekä Vanamon kokonaistilanne ja resurssit. Tästä syystä kehitysalueita on viety eteenpäin eri osissa ja eri aikatauluissa, mutta siten, että asiat ovat toteutuneet sovitun aikataulun puitteissa eli vuoden 2016 aikana.

6.1 Kompassi-ohjelma

Ensimmäisenä konkreettisenä kehitystoimenpiteenä otettiin käyttöön Kompassi-ohjelma. Ohjelmaa oli jo käytetty aikaisemmin TUTKI- hankkeen puitteissa syksyllä 2015 ja siitä oli saatu toimivia ja positiivisia kokemuksia, joita haluttiin jatkaa sekä muokata erityisesti Vanamon tarpeisiin sopivaksi. Ohjelman käyttöön mietittiin suunnitelma, johon osallistuivat valittu nuori, Eskoon jalkautuva mielenterveystyöntekijä, nuoren oma-aikuisen sekä Vanamon sairaanhoitaja (toinen tämän projektityön toteuttajista). Kaikki ohjelmaa toteuttavat aikuiset osallistuivat TUTKI- hankkeen järjestämään koulutukseen keväällä 2016 koskien Kompassi-ohjelmaa sekä hyväksymis- ja omistautumisterapiaa.

Kompassi-ohjelmaan valittu nuori oli 17-vuotias tyttö, jolla itsenäistymisasuntoon siirtyminen alkoi olla ajankohtaista. Saara-tytöllä (nimi muutettu) diagnooseina ovat

lievä kehitysvammaisuus, epilepsia sekä keväällä 2016 todettu keskivaikea masennus. Masennus- ja ahdistusoireet aiheuttivat myös merkittävää laihtumista aina alipainoisuuden rajalle.

Ohjelma aloitettiin kartoittamalla huhtikuussa 2016 nuoren nykyistä tilannetta ja problematiikkaa. Kartoituksesta laadittiin käyttäytymisanalyysi, jota käytettiin Kompassi-työskentelyn perustana. Analyysin avulla valittiin teemoja, joihin keskityttiin erityisesti Kompassi-ohjelma aikana. tavoitteena oli siis yleisesti tukea nuoren positiivista minäkuvaa sekä vaikuttaa sen hetkiseen psyykkiseen oireiluun.

Kokonaistavoitteena oli arvioida soveltuuko Kompassi-ohjelma tukemaan ja edistämään itsenäistymässä olevan nuoren hyvinvointia. Tavoitteeseen kuului olennaisena osana myös kysymys siitä, onko Vanamon arjessa resursseja toteuttaa tiivistä ohjelmaa 6-8 viikon ajan. Kompassin toteuttaminen osana projektityötä mahdollisti myös nuoren kokemuksen ja mielipiteiden julki tuomisen.

Toimintasuunnitelmaksi sovittiin, että jalkautuva mielenterveystekijä tekee alkumittaukset; DASS21 sekä AFQ-Y8 ja Vanamon sairaanhoitaja tekee BDI-kyselyn. Samat mittaukset toteutettiin ohjelman loputtua. Testien avulla haluttiin mitata ja osoittaa ohjelman mahdollista vaikutusta nuoren masennusoireiluun. Alkumittausten jälkeen Kompassi-ohjelmaa oli tarkoitus toteuttaa siten, että Vanamossa oma-aikuisen ja sairaanhoitajan tekemät sitä nuoren kanssa 2-3 kertaa viikossa. Kerran viikossa käynti jalkautuvalle mielenterveystyöntekijälle, joka kokoaa viikon ja käy syvemmät keskustelut nuoren kanssa. Tavoitteena oli myös, että ohjelmaa toteuttavat aikuiset tapaavat keskenään myös ohjelman toteutuksen aikana, jota etenemisestä ja sen mahdollisista esteistä päästään yhdessä keskustelemaan.

Koko prosessin toteutusajaksi suunniteltiin 6-8 viikkoa. Ajat pyrittiin kirjaamaan sekä aikuisille että nuorelle tiedoksi hyvissä ajoin etukäteen, jotta nuorella oli mahdollisuus ennakoita asiaa ja mieltämään Kompassi-ohjelma osaksi omaa viikko-ohjelmaansa. Koska Vanamon arjessa oli kaksi työntekijää, jotka olivat ohjelmassa mukana, suunniteltiin myös pidettävän päiväkirjan tyyppistä vihkoa. Tähän vihkoon oli tarkoitus kirjata; missä mennään, mitä tehtiin ja ajatuksia & ideoita Kompassin tiimoilta.

Päiväkirjavihon avulla pyrittiin turvaamaan tiedon kulku työntekijöiden välillä sekä samalla dokumentoida tietoa & kokemuksia ohjelman etenemisestä.

6.1.1 Kompassin eteneminen

Kompassiohjelma aloitettiin nuoren kanssa huhtikuussa 2016. Ohjelmasta kerrottiin nuorelle, joka suhtautui asiaan positiivisesti. Kompassi-ohjelmasta tiedotettiin myös nuoren vanhempia, jotka suhtautuivat asiaan myönteisesti. Nuorelle tuotiin tiedoksi, että hänellä alkavat käynnit myös jalkautuvalla mielenterveystyöntekijällä Eskoon asiantuntijapalveluyksikössä kerran viikossa. Käynnit asiantuntijapalveluyksikössä suunniteltiin sitten, että ne olisivat säännöllisesti torstaisin, jotta nuoren olisi helpompaa sisällyttää se omaan viikko-ohjelmaansa. Kompassin työstäminen toteutettiin Vanamossa sairaanhoitajan ja oma-aikuisen toimesta noin 2-3 kertaa viikossa. Kompassin työstämiseen varattiin aikaa aina noin 30-60 minuuttia kerrallaan. Vanamon työntekijöiden kolmivuorotyö toi haasteita Kompassin toteuttamiseen. Myös arjen työn ennakoimattomuus vaikeutti säännöllisten aikojen varaamista Kompassi-ohjelmaa varten. Päätimme myös, että Kompassi ei ole pakonomainen ja jos nuorella oli ns. ”huono päivä” ja jaksaminen vähissä niin tapaamista siirrettiin. Tästä johtuen tiivis kompassityöskentely ei toteutunut, vaan kompassi-ohjelma saatiin valmiiksi elokuussa 2016.

Kokemukset olivat kuitenkin hyvin positiiviset. Nuori sitoutui kompassi-ohjelmaan ja teki sitä myös itsenäisesti. Ohjelman avulla nuori kykeni rentoutumaan, sai aikuisen jakamattoman huomion, sai pohtia omaa elämäänsä ja arvojansa aikuisen kanssa sekä kykeni jakamaan vaikeita kokemuksiaan.

Nuori kykeni melko vaivatta tekemään ohjelmaa kolmen eri aikuisen kanssa. Kompassin työstäminen Vanamossa antoi hyvän pohjan tapaamisille jalkautuvan mielenterveystyöntekijän kanssa. Aikuisten tapaamisilla selvisikin, että nuori jakoi selvästi eri asioita ja pääsi syvempään keskusteluun asiantuntijayksikössä. Loppukevään 2016 ja kesän 2016 nuoren yleisvointi ole selkeästi kohentunut; sairausloman jälkeen kykeni jatkamaan koulua, ahdistusoireet lieventyivät, sosiaalinen kanssakäyminen

osaston ohjaajien kanssa lisääntyi ja paino kääntyi nousuun. Samaan aikaan tehtiin myös lääkitysmuutoksia ja nuoren oma-aikuisen työsti erilaisia asioita sekä nuoren että hänen läheistensä kanssa. Kysyttäessä nuorelta itseltään siitä, mikä oli hänen oma näkemyksensä tilanteen kohentumiseen oli vastaus ” Kompassi –ohjelma ja se, että puhelimen ja tietokoneen käyttöaika rajattiin”. Vastauksen voisi myös kääntää muotoon aikuisen aika ja rajat.

Selkeät tulokset nuoren edistymisestä saatiin alku- ja loppumittausten myötä. Keväällä 2016 DASS21 kyselyssä nuori sai pisteitä 34 ja AFQ-Y8 pisteitä 13. Elokuussa 2016 samat testit toistettiin ja siinä pisteitä DASS 21:ssä 8 ja AFQ-Y 8. Nämä testit teki nuoren kanssa Eskoon asiantuntijapalvelussa jalkautuva mielenterveystyöntekijä. Vanamon sairaanhoitaja teki samaan aikaan nuorelle BDI –kyselyn, jossa keväällä keskivaikean masennuksen osoittavat pisteet 29 ja elokuussa 2016 pisteitä vain 1. Kaikki kolme testiä osoittivat siis sen, että nuoren psyykkisessä hyvinvoinnissa tapahtui merkittävä muutos.

Kompassi –ohjelman loppuminen aiheutti nuorella selkeää huolta ja pettymystä. Tästä syystä päädyttiin siihen, että erilaisia tietoisuus- ja rentoutumisharjoituksia tullaan jatkamaan.

6.2 Näin minä pärjään - kirjan käyttö projektin aikana

Näin minä pärjään -kirjan tarkoituksena on herättää ajatuksia nuorella itsessään ja kannustaa pohtimaan omaa toimintakykyään mahdollisimman realistisesti tulevaisuuttaan ajatellen. Osa kirjan aiheista käydään läpi suullisesti ja nuori itse täyttää kirjaan mietteitään ja omaa pohdintaansa. Ohjaajan roolina on herättää nuorella ajatuksia sekä kannustaa pohtimaan oman elämänsä kannalta oleellisia asioita. Tavoitteena on myös, että nuori tunnistaa omia vahvuuksiaan sekä miettii itselleen haastavia asioita. Kirjan avulla nuori voi oppia hyväksymään itsensä vahvuuksineen

sekä heikkouksineen. Ohjaajan tehtävänä on auttaa nuorta saamaan ajatuksensa ja pohdintansa tuotettua kirjaan, joko kirjoittamalla tai piirtämällä.

Työkirjan ensimmäinen kokeilu Vanamossa aloitettiin toukokuussa, seuraavaksi itsenäistymisasuntoon muuttavan, 17-vuotiaan nuoren kanssa. Kirjaa työstettiin noin kerran viikossa toukokuusta syyskuuhun saakka. Kirjan täyttämässä pyrittiin olemaan huolellisia ja yhdellä tapaamisella käsittelemään korkeintaan 1-3 aihetta. Ajallisesti kirjaa työstettiin puolesta tunnista kahteen tuntiin kerrallaan.

Kirjan täyttämisen apuna nuoren kanssa työskentelivät oma-aikuisen sekä toimintaterapeutti. Toimintaterapeutin kanssa kirjan ohella käytetään lisäksi erilaisia luovia menetelmiä kuten oman elämän aarrekarttaa ja elämänkaaren luomista paperille. Lisäksi nuoren kanssa tehtiin käytännön toiminnallisia tehtäviä, joissa nuori saa kokeilla kirjan aiheeseen liittyviä toimintoja ja samalla toimintaterapeutti pääsee havainnoimaan nuoren suoriutumista arjen päivittäisissä toiminnoissa.

6.2.1 Esimerkkitapaus Näin minä pärjään - kirjan käytöstä

Kirsi (Nimi on muutettu) on 17-vuotias tyttö, joka asuu sijoitettuna Lasten- ja nuortenkoti Vanamossa. Kirsiellä on diagnooseina F71.0 Keskipitkäaikaista älyllinen kehitysvammaisuus; ei sopeutumiskäyttäytymisen häiriötä tai vähäisiä sopeutumiskäyttäytymisen häiriötä, F94.1 Lapsuuden kiintymyssuhteiden reaktiivinen häiriö, Z62.4 Lapsen emotionaalinen laiminlyönti sekä Z62.8 Muu kasvatukseen liittyvä ongelma. Kirsi odottaa jo kovasti itsenäistymisasuntoon pääsemistä sekä haaveilee omilleen muuttamisesta. Kirsi on jo harjoitellut itsenäistymistaitoja ja hoitaa itsenäisesti esimerkiksi pyykkinsä. Kirsille tärkeitä asioita tällä hetkellä ovat kaverit. Kirsi opiskelee kodinhuoltajaksi.

Kirsin oma-aikuisen sekä toimintaterapeutti aloitti ”Näin minä pärjään”- työkirjan työstäminen hyvissä ajoin ennen itsenäistymisasuntoon muuttamista. Työkirjan työstäminen jaettiin tytön oma-aikuisen sekä toimintaterapeutin kesken. Toimintaterapeutin sovittiin täyttävän tytön kanssa 1. osaa (Kuka minä olen?) sekä 2.

osan kotielämään liittyviä aiheita. Oma-aikuisen oli tarkoitus käydä nuoren kanssa läpi ihmissuhteisiin, työhön ja vapaa-aikaan sekä terveyteen ja turvallisuuteen liittyviä aiheita. Kirjan työstämistä perusteltiin Kirsille itselleen niin, että kirjan avulla sekä Kirsi itse että hänen kanssaan työskentelevät ihmiset saavat helpommin käsitystä Kirsin avun ja tuen tarpeesta sekä Kirsin vahvuuksista. Kirsille kerrottiin myös, että tulevaisuudessa jokainen itsenäistymisasuntoon muuttavan nuoren kanssa kirjaa tultaisiin täyttämään. Kirsi tuli ensimmäiselle kerralle hieman epäluuloisena, mutta prosessin edetessä Kirsi tuli kerroille mielellään.

Kirsi tarvitsi paljon aikuisen tukea työkirjan täyttämiseen. Kirsi osaa lukea, mutta tekstin sisäistäminen ja omaan elämäänsä peilaaminen oli hänelle vaikeaa. Kirsin kanssa käytettiin paljon apukysymyksiä hyödyksi sekä ohjattiin miettimään asioita eri kannoilta. Arjen tilanteista annettiin myös esimerkkejä liittyen käsiteltävään aiheeseen. Esimerkit täytyi esittää melko konkreettisella tasolla, jotta Kirsi pääsi ajatukseen käsiksi. Kirsi tuotti paljon ajatuksia sanallisesti ja hyvää keskustelua syntyi usein. Kirsi tarvitsi kuitenkin paljon ohjausta ajatustensa saattamiseksi paperille. Kirsi osaa kirjoittaa mekaanisesti, mutta lauseen rakentamisessa itsenäisesti oli haasteita. Aikuinen oli näissä asioissa Kirsin tukena kirjaa täytettäessä.

Kirjan aihealueisiin liittyen käytimme toimintaterapiassa erilaisia keinoja havainnollistamiseen. Askartelimme, piirsimme, keskustelimme sekä toteutimme arjen toiminnallisia tehtäviä. Paljon käytimme aikaa myös aiheista keskustelemiseen. Kirsille tuntui olevan tärkeää, että aikuinen on läsnä ja kuuntelee häntä. Loppuajasta Kirsi osasi jo paremmin pohtia omaa osaamistaan eri aihealueissa ja tuntui hyväksyvän myös asioita joissa hän tulee vielä tarvitsemaan apua tai tukea. Lopuksi kävimme kirjan ja vastaukset läpi ja tarkistimme pistemäärät. Niiden pohjalta mietimme yhdessä tavoitteita itsenäistymiselle. Kirsin kohdalla haasteiksi nousi kirjan osalta asioimisen harjoittelu, rahankäytön harjoittelu sekä itsestään huolehtimisen osa-alueelta ruuanlaiton (ruuan määrä suunnittelu, kaupassa käyminen sekä mittojen hallitseminen ohjeissa) sekä oman viikkonsa suunnittelun harjoittelu. Näissä asioissa Kirsi itsekin tuo esille, että haluaa tukea aikuisilta.

6.2.2 Kokemuksia Näin minä pärjään -kirjan käytöstä

Kirjan täyttäminen oli kokonaisuudessaan hyvä kokemus. Kirjaa täyttäessä pystyi samalla keskustelemaan nuoren kanssa hänelle tärkeistä asioista. Lisäksi se antoi mahdollisuuden oppia tuntemaan nuorta ja hänen ajatusmaailmaansa paremmin. Kirjaa tehtaessä pystyi pysähtymään eri teemojen äärelle ja kirja antoi pohjan vaikeidenkin asioiden läpikäymiseen. Nuori sai ilmaista itseään ja tuoda omia mielipiteitä esille. Samalla pystyimme myös keskustelemaan asioista realistisesti ja pohtimaan nuoren omia vahvuuksia ja haasteita arjessa. Toimintaterapeutin kokemuksen mukaan Kirsi tuli mielellään yhteisiin hetkiin kirjaa täyttämään, vaikka nuoren kehitykseen kuuluvasti hänellä oli paljon omia menoja omien kavereiden kanssa.

6.3 Käytännön tarkistuslista

Vanamon arki sekä lasten että itsenäistyvien nuorten kanssa on kireistä. Sanomattakin on selvää, että päivät eivät ole samanlaisia ja kaikki ei aina mene suunnitelmien mukaan. Nuoren oma-aikuinen tekee vuorotyötä ja työskentelee myös muiden lasten kanssa. Arjen sujuvuus vie helposti tarkkaavaisuuden. Näemmekin tärkeänä koota selkeän tarkistuslistan ohjaajien tueksi, johon voi palata ja seurata, että tärkeät asiat tulevat ajallaan hoidetuksi.

Ajatuksena ei ole se, että oma-aikuinen hoitaisi kaiken itse, mutta listan avulla hän voi koordinoida ja työyhteisön kesken voidaan sopia, kuka hoitaa tietyt vastualueet ja minkälaisella aika-työtaululla.

Listauksen alla on koottu hyödyllisiä linkkejä, joista voi halutessaan hakea lisätietoa.

A) Lääkehoito ja sen seuranta

Nuoren opastaminen omaan lääkehoitoonsa, huomioiden nuoren valmiudet. Tavoitteena on, että nuori ymmärtää mitä lääkkeitä hänellä menee ja miksi.

Nuori opetetaan jakamaan oma lääkkeensä dosettiin. Mikäli nuorella ei ole valmiuksia toteuttaa omaa lääkettä tehdään lääketoimitussuunnitelma esimerkiksi sijoittavan kunnan kotisairaanhoidon kanssa. Suunnitelma dokumentoidaan.

Reseptit; reseptit tulee olla uusittuna kun nuori lähtee Vanamosta. Varmistetaan, että nuori ymmärtää, mitä resepti tarkoittaa. Reseptit tehdään sähköisenä, mutta nuorelle tulostetaan paperiversio.

Lääkehoidon kustannukset; tehdään nuorelle laskelma, mitä hänen lääkkeensä maksavat kuukaudessa. Kerrotaan KELA:n korvauksista; KELA:n lääkekatto. Nuorelle tehdään lääkekansio tai erillinen tasku esim. kodinkansioon minne hän voi tallettaa tärkeät paperit esim. reseptit, lääkärintodistukset, kuitit, KELA:n päätökset ym. Perehdytetään nuori apteekki asioimiseen. Varmistetaan, että nuorella KELA-kortti tallessa. Selvitetään missä lähiapteekki. Kuinka paljon lääkkeitä ostetaan kerrallaan.

Nuoren kanssa käydään läpi kuinka lääkkeitä selvitetään turvallisesti ja asianmukaisesti. Nuorelle hankitaan omat dosetit ja ostetaan omat lääkkeet juuri ennen kotiutumista

Selvitetään, kuka on nuoren hoitava lääkäri jatkossa ja sovitaan mahdollinen ensimmäinen kontrollikäynti. Mikäli nuoren hoitovastuu siirtyy täysin uudelle taholle, pyritään tietoa välittämään myös suullisesti esim. neuvottelussa tai puhelimen välityksellä.

Lääketietojen päivittäminen seuraavaan tietojärjestelmään. Eskoossa käytössä oleva Effica- tietojärjestelmä ei ole yhteneväinen Etelä-Pohjanmaan sairaanhoitopiirin kanssa. Vanamossa käytössä oleva Nappula-tiedonhallintajärjestelmä on taas täysin Vanamon sisäinen järjestelmä

Mikäli nuoren taitotaso riittää perehdytetään nuori oma-kanta palveluun

Lisätietoa voi hakea osoitteista;

www.kela.fi/laakkeet

http://stm.fi/artikkeli/-/asset_publisher/turvallinen-laakehoito-valtakunnallinen-opas-laakehoidon-toteuttamisesta-sosiaali-ja-terveydenhuollossa

www.kanta.fi/omakanta

B) Terveystiedot

Selvitetään, missä sijaitsevat seuraavat terveystiedot, joita nuori tulevaisuudessa käyttää. Sekä kuinka niihin pääsee kulkemaan. Mikäli mahdollista pyritään yhdessä nuoren kanssa käymään niissä paikoissa, jotka ovat hänen hoidossaan tärkeitä. Näitä paikkoja voivat olla mm;

- lähin terveystiedot
- fysioterapia ja apuvälineet
- kotihoito
- hammaslääkärin vastaanotto
- perhe- ja sosiaaliohjaus
- mielenterveystoimisto
- erikoiskotihoito ja erilaiset poliklinikat
- ensiapu

Kootaan näistä nuorelle puhelinmuistio; jossa palvelujen osoitteet, puhelinnumerot, mahdolliset yhteyshenkilöt sekä soittajat. Mikäli nuori käyttää älypuhelimella niin siirretään yhteystiedot sinne, jotta ne ovat aina nuoren saatavilla

Mikäli nuorella on terveyteen liittyviä hoitoja kesken, esim. hammaslääkärin vastaanotto varmistetaan niiden jatkuminen ja varataan tarvittaessa nuoren kanssa ensimmäinen aika uuteen hoitoyksikköön.

Nuoren luvalla tarvittavat terveydestiedot siirretään eteenpäin.

C) Nuoren toimeentulo

Nuori on harjoitellut itsenäistymisprosessin aikana rahankäyttöä ja hänelle on jo kenties selkiytynyt, mistä hänen toimeentulonsa koostuu. Nuoren siirtyessä Vanamosta eteenpäin varmennetaan mikä on hänen toimeentulon muoto. Onko se työttömyyspäiväraha, toimeentulotuki, opintotuki, eläke vai joku muu?

Nuoren kanssa käydään läpi tarvittavat lomakkeet ja opastetaan niiden täytössä. Mikäli nuori ei kykene täyttämään lomakkeita esim. työmarkkinatukihakemus tai toimeentulotukihakemus, tehdään suunnitelma siitä, mikä taho huolehtii ne jatkossa.

Kyllä minä pärjään -kirjan avulla on kartoitettu rahan käyttöä ja nuoren taloudellista hallintaa. Tämän pohjalta tehdään suunnitelma rahan käytölle:

- nuoren pankkitili, käyttöoikeudet ?
- tarvitseeko/saako nuori pankkikorttia
- tarvitseeko/saako nuori pankkitunnuksia
- maksaako nuori itse laskut. Missä hän ne maksaa, maksupalvelu, suoraveloitus, verkkopankissa jokin muu
- mikä on nuoren kuukausittainen käyttövara vai jaetaanko raha useampaan erään kuukauden ajalle esim. kerran viikossa

D) Edunvalvonta

Vanamossa nuoren rahankäyttö on hyvin suunnitelmallista ja niistä pidetään kirjanpitoa. Nuorella on käytössään viikkoraha sekä vuosittainen vaateraha ja kosmetiikkaraha. Isoista hankinnoista keskustellaan aina oma-aikuisen kanssa, joka myös auttaa nuorta säännöstelemään varoja niin, että ne riittävät koko vuodeksi. Huomioitavaa on se, että nuoren saama viikoittainen tai kuukausittainen käyttövara Vanamossa lastensuojelulain perusteella saattaa olla usein pienempi kuin toimeentulo (esim. työmarkkinatuki). Tämä

vaatii asian työstämistä, jotta nuori osaa usean vuoden totumuksen jälkeen suhteuttaa menonsa uusiin tuloihinsa.

Itsenäistyessä Vanamon ohjaajien tuki katoaa hiljalleen ja nuorelle tulee uusia menoeriä mm. ruokamenot, bussikortit ym. Vanamon itsenäistymisasunnosta lähtiessä nuorelle tulee uusia merkittäviä kustannuksia mm. vuokra, sähkölasku, vakuutus, lääkemenot jne.

Itsenäistymisprosessin aikana on syytä kartoittaa, kuinka nuori hahmottaa rahanarvon ja käytön. Merkityksellistä on kykeneekö nuori jaksottamaan rahaa niin, että se riittää koko kuukauden. Mikäli on viitteitä siitä, että nuori tarvitsee tukea näihin asioihin, on harkittava edunvalvojan hankkimista ja hakemus siihen on tehtävä hyvissä ajoin.

Edunvalvonnan tarpeesta keskustellaan yleensä nuoren asiakassuunnitelmapalaverissa nuoren sosiaalityöntekijän kanssa.

Edunvalvoja voidaan määrätä henkilölle, joka ei kykene itse hoitamaan taloudellisia asioitaan. Kyvyttömyys voi johtua; alaikäisyydestä, sairaudesta tai jostain muusta syystä.

Toimintakelpoisuutta voidaan rajoittaa asteittain. Toimintakelpoisuuden rajoittamisesta päättää käräjäoikeus. Toimintakelpoisuutta ei saa rajoittaa enempää kuin on tarve. Edunvalvonnan tarvetta arvioidaan maistraatin toimesta joka neljäs vuosi. Arviointi/selvitys tehdään /yhteistyössä edunvalvojan ja päämiehen kanssa. Käräjäoikeus voi päättää edunvalvonnan jos luotettavasti ilmenee, että päämies ei ole enää sen tarpeessa, edunvalvoja tai edunvalvonta perustuu alaikäisyyteen ja täysi-ikäisyys täyttyy. (maistraatti a.)

Kuinka edunvalvontaprosessi etenee:

Edunvalvonnan hakeminen

Kuka tahansa voi tehdä ilmoituksen maistraattiin henkilöstä, joka on edunvalvonnan tarpeessa. Vanamossa päätös edunvalvonnan tarpeesta määrittellään asiakassuunnitelma

palaverissa yhdessä nuoren sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijän kanssa. Edunvalvonnan hakemiseen löytyy lomake osoitteesta www.maistraatti.fi (maistraatti a.)

Vanamo ei ole aloitteellinen edunvalvontaprosessin hakemisessa, vaan lomakkeen täyttää sijoittavan kunnan sosiaalityöntekijä. Vanamossa oma-aikuisen tai kasvatusvastaavan on kuitenkin oltava aloitteellinen asian puheeksi ottamisessa, eteenpäin viemisessä ja asiakirjojen hankkimisessa. Nuoren kanssa on asiaa käytävä hyvissä ajoin läpi. Ideaali ratkaisu olisi se, että nuori ymmärtää edunvalvonnan tärkeyden ja lähtisi yhteistyössä hakemaan edunvalvontaa. Vapaaehtoinen määrääaikainen edunvalvonta on nopeampi prosessi kuin vastentahtoinen edunvalvonta.

Tarvittavat asiakirjat;

- tietoja edunvalvonnan tarpeesta olevasta henkilöstä (Vanamossa oma-aikuisen voi tehdä koonnin nuoren toimintakyvystä, joka perustuu raportteihin tai esimerkiksi Kyllä minä pärjään - kirjan koosteihin
- Vanamossa on mahdollisuus pyytää hoitavan lääkärin lausuntoa nuoren toimintakyvystä
- toimintakykyä voidaan arvioida viimeisempien psykologin testausten perusteella
- tietoja edunvalvojaksi esitetystä henkilöstä + suostumus tehtävään (yksityinen henkilö)
- päämiehen suostumus edunvalvojan määräämiseen (jos hän voi sen antaa)
- lausunto edunvalvonta-asiassa (sukulaiset ja läheiset voivat ilmaista mielipiteensä tällä lomakkeella tai vapaamuotoisesti)

Käsittelyn kesto:

”Edunvalvonta-asian käsittely vie maistraatissa muutamasta viikosta useaan kuukauteen asiasta riippuen. Käsittelyaikaan vaikuttaa maistraatin työtilanne sekä tarvittavien lausuntojen hankkimiseen kuluva aika. Käsittelyaika pitene myös silloin, kun maistraatti joutuu tekemään edunvalvojan määräämisestä hakemuksen käräjäoikeudelle” (maistraatti b.)

(<https://lomake.fi/a/ec/lomakepalvelu/download?s=jPzAyFOhIDgxteR&id=7519%2FC8658A134804BC57EF93812F1CAD2079&type=statics>)

Tarvittavat liitteet ja lausunnot toimitetaan sosiaalityöntekijälle edunvalvontahakemuksen tekemistä varten

Lisätietoja;

<http://www.maistraatti.fi/fi/palvelut/holhoustoimi/edunvalvonnan-tarve-ja-sen-jarjestaminen/>

<http://oikeusministerio.fi/fi/index/julkaisut/esitteet.html>

E) KELA ja ajantasaiset tukihakemukset

- Tarkista onko itsenäistyvän nuoren lääkärin lausunnot ja todistukset voimassa ja ajan tasalla. Todistuksia tarvitaan mm. vammaistuen ja eläkkeen hakemiseen. Vanamossa yleisin itsenäistyvällä nuorella oleva tuki on yli 16-vuotiaan vammaistuki. Tätä varten nuorella on oltava ajan tasalla oleva lääkärin C-lausunto, joka sisältää suosituksen vammaistuesta.

16 vuotta täyttäneen vammaistuen tavoitteena on tukea sairaan tai vammaisen henkilön jokapäiväistä elämää, esimerkiksi työtä ja opiskelua. Vammaistuen perusteena ei ole vain kehitysvammaisuus, vaan oikeus tukeen saattaa olla henkilöllä, jonka toimintakyky on heikentynyt vähintään vuoden ajan. Tällöin hänellä on huomattavia vaikeuksia esimerkiksi

huolehtia itsestään (esim. peseytyä ja pukeutua)

selviytyä välttämättömistä kotitaloustöistä

selviytyä työ- ja opiskelutehtävistä.

Muita mahdollisia todistuksia, jotka on hyvä tarkistaa KELA:n etuuksia hakiessa:

A-todistus (SV6): sairauspäivärahatodistus, jolla ilmoitetaan lyhytaikaisesta työkyvyttömyydestä. (sairauspoissaolotodistus. Yleensä voidaan kirjoittaa enintään 2kk).

Lääkärinlausunto B (SV7): yksityiskohtainen selvitys potilaan sairaudesta, sen ennusteesta ja kuntoutustarpeesta esimerkiksi pitkäaikaista sairauspoissaoloa, eläkettä, kuntoutusta, kuntoutuspsykoterapiaa sekä työssä jatkamisen mahdollisuuksien selvittämistä varten. Käytetään myös lääkekorvausoikeuden ja ruokavaliokorvauksen hakemiseen.

Lääkärinlausunto C (EV 256): selvitys sairauden vaikutuksesta potilaan pitkäaikaiseen toimintakykyyn sekä siitä aiheutuvaan avun, ohjauksen ja valvonnan tarpeeseen. Käytetään vammaistuen tai eläkettä saavan hoitotuen hakemiseen.

Kuntoutussuunnitelma (KU 207): laaditaan julkisessa terveydenhuollossa vaikeavammaisen henkilön kuntoutusetuuksia ja palveluja haettaessa.

D-todistus (SV 10): sairaan lapsen erityishoitorahaan tarvittava lääkärinlausunto.

Erityisäitiysrahatodistus (SV 97): työterveyslääkärin kirjoittama lausunto työssä tai työolosuhteissa olevasta vaarasta sikiön kehitykselle ja raskaudelle (Kela: 25.5.2016)

- Tarkista, että nuoren kuntoutussuunnitelma on ajan tasalla. Tarkista missä nuoren kuntoutussuunnitelman teko jatkossa tehdään. Kirjaa suunnitelma miten ja kuka vastaa tietojen siirrosta seuraavalle nuoren asioita hoitavalle taholle.

- Harjoittele nuoren kanssa KELA:ssa asioimista, jotta paikka tulee tutuksi. Selvitä missä nuoren lähin KELA tulee sijaitsemaan. Tee KELA:n nettisivut tutuiksi nuorelle ja harjoitelkaa yhdessä hakemusten täyttämistä ja tiedon etsimistä.

Henkilökohtainen kela-neuvoja:

”Sairaille ja vammaisille ihmisille kohdistettu henkilökohtainen palvelu käynnistettiin Kelassa valtakunnallisesti 1.6.2013. Kelan asiakkaalla on mahdollisuus saada nimetty henkilökohtainen Kela-neuvoja, joka antaa tukea silloin kun Kelan tavanomaiset palvelukanavat eivät ole riittäviä asioiden etenemiseksi.

Asiakas ja Kela-neuvoja kartoittavat asiakkaan tilannetta yhdessä ja tekevät suunnitelman. Usein näissä tilanteissa asioiden eteneminen edellyttää verkostoitumista myös muiden toimijoiden kanssa. Yhteistyö tapahtuu asiakkaan kanssa sopien.” (Sahiluoto 2015.)

Lisätietoja:

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/henkilokohtainen-kela-neuvonta>

Lisätietoja KELA:n tuista ja niihin tarvittavista todistuksista löytyy:

<http://www.kela.fi/laakarilausunnot-ja-todistukset>

<http://www.kela.fi/vammaistuki-aikuiselle>

F) Terapiat ym. jatkuvat käynnit

- Selvitä millaisia kuntoutusmuotoja nuorella menee (fysio-, toiminta-, musiikkiterapia, neuropsykologinen kuntoutus, psykiatrisen sairaanhoitajan tapaamiset ym.)
- Selvitä niiden jatkuminen nuoren tulevassa asuinkunnassa
- Selvitä osoitteet, reitit ja kyyditykset kuntoutuspalveluihin. Selvitä kuka maksaa kyydityksen ja minkä kautta kyyditystä haetaan.
- Käy nuoren kanssa läpi uusien kuntoutuspalveluiden sijainnit sekä tehkää suunnitelmaa, miten nuoren kohdalla niihin kulkemiset ja asioiden hoitamiset järjestetään.
- palautteiden kerääminen terapeuteilta jatkohakemuksia varten
- kuntoutussuunnitelman päivityksessä voidaan tehdä suunnitelma siitä, kuinka terapiat jatkuvat

G) Koti-irtaimiston hankinta

- Huolehdi, että nuorella on tulevassa asunnossaan tarpeellinen irtaimisto. Miettikää yhdessä nuoren kanssa mitä hankintoja on hyvä tehdä. Nuori on hyvä ottaa hankintoihin mukaan, harjoitella asioimista ja hintakilpailutusta.

Alla on esimerkkilista tarpeellisista välineistä, joita oletetaan löytyvän jokaisesta taloudesta

Makuuhuone:

sänky, peitto, tyyny ja vähintään kahdet lakanat, (yöpöytä, lukuvalo)

Olohuone:

sohva, tv-taso, televisio, (dvd-soitin), tietokone/tabletti (melkein välttämätön asioiden hoitamiseen)

Keittiö:

vähintään 2 kattilaa, paistinpannu, kahvin- ja vedenkeitin, aterimet, juustohöylä. Välttämättömät keittiön pientarvikkeet, esim. kauhoja, paistolastoja, vispilä, purkinavaaja. Mikro, keittiönpöytä ja tuolit

Kodinhoito:

siivousvälineet; imuri, lattianpesuvälineet, pyykinpesukone, pyykin kuivausteline, pyyhkeet

Sisustus:

matot, verhot, kattolamput jne.

H) Harrastukset

Vapaa-ajalle on tärkeää miettiä yhdessä nuoren kanssa hänelle mieluista tekemistä. Harrastuksien ei välttämättä tarvitse olla kalliita tai ryhmämuotoista, vaan hyviä harrastuksia nuorelle voi löytyä kotoa tai lähiympäristöstä. Nuoren kanssa voi miettiä millaisista asioista hän pitää ja lähteä kokeilemaan erilaisia mahdollisuuksia.

Jos nuorta kiinnostaa jokin harrastus erityisesti, on harrastusmahdollisuuksia hyvä lähteä kartoittamaan. Jos nuorella on jo jokin harrastus, selvittääkää yhdessä nuoren kanssa onko tulevan asuinpaikan lähetyvillä mahdollista jatkaa samaa harrastusta. Jos nuorella on haasteita päästä itse harrastuksiin, esimerkiksi vammansa vuoksi, voidaan silloin ajatella nuorelle henkilökohtaista vapaa-ajan avustajaa.

Alla olevista linkeistä löytyy vinkkejä harrastuksiin liittyen :

<http://www.kansalaisopistot.fi/kansalaisopistot/>

<https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elamantuki/henkilokohtainen-apu#harrastukset>

(Eri kaupunkien sivuilta voi löytyä tietoa paikallisista harrastusmahdollisuuksista)

I) Muuttoasiat

Muutto pois tutusta ja turvallisesta ympäristöstä on usein nuorelle suuri muutos. Nuoren kanssa on hyvä keskustella muuttoon liittyvistä asioista jo hyvissä ajoin ennen kuin asia tulee ajankohtaiseksi. Muuttoon liittyy usein paljon erilaisia tunteita ja aikuisen yhtenä tehtävänä on tukea nuorta sekä emotionaalisesti että käytännön asioissa. Selvittääkää yhdessä nuoren kanssa muuttoon liittyviä käytännön asioita.

Nuoren kanssa on hyvä käydä keskustelua siten, että nuorelle hahmottuu realistinen käsitys mikä on hänelle sopiva asumismuoto, asumisen sijainti ja asumisen hinta.

Alla on listaa asioista, joita on hyvä nuoren kanssa yhdessä selvittää ennen muuttoa:

- Asuinpaikan hankinta; vuokramarkkinat, vuokrahintojen vertailu
- Tukiasiat: asumistuki, opintotuki jne.
- Asunnon kuntotarkastus muuton alussa
- Osoitteen muutokset
- sähkö- ja vesisopimukset
- takuuvuokrat
- puhelin- ja nettiliittymät
- Mitä vakuutuksia nuori tarvitsee muuttaessaan: Esim. kotivakuutus/irtaimistovakuutus, liikennevakuutus/autovakuutus, sairausvakuutus, matkavakuutus (korvaa myös kotimaan matkat)
- kuka hoitaa muuton? Muuttoapu; kuinka ja miten ?

Lisätietoja:

<http://www.nal.fi/asumisen-abc/> (asioita mitä vaaditaan kun muuttaa pois kotoa)

<http://www3.jkl.fi/blogit/painovirhe/?p=4801> (Muistilistaa muuttajalle)

http://www.mll.fi/nuortennetti/koulu_ja_ty/peruskoulun-jalkeen/muutto-pois-kotoa/

Asunnon vuokraaminen:

<http://www.vuokraovi.com/>

<http://asunnot.oikotie.fi/vuokrattavat-asunnot>

http://www.sevas.fi/vapautuvat_asunnot.html?gclid=CPfTzvyllhs0CFcbDcgodltgIXg

Seinäjoelle muuttavalle asuntoja

<http://www.posti.fi/muuttoilmoitus/>

<http://www.kela.fi/yleinen-asumistuki> Asumistuki

<http://www.kela.fi/opintotuki-nain-haet> Opintotukihakemus

<http://www.vertaa.fi/vakuutukset/> Eri vakuutusyhtiöiden vertailuun

<http://www.jeesi.info/fi-FI/itsenaistyvan-opas/> (Hyvä työkalu käydä nuoren kanssa läpi itsenäistymistä) Sisältää esim. budjettilaskelmia sekä ohjeita asuntohakemuksen tekoon Etelä-Suomessa (sovellettavissa)

J) Nuoren asiakirjojen arkistointi ja hävitettävät paperit

Nuoren asiakkuuden päättyessä Vanamossa tulee ajankohtaiseksi arkistoida tarvittavat asiakirjat ja hävittää loput. Asiakkuus päättyy jälkihuollon loputtua (kun nuori täyttää 18) tai sovitusti aikaisemmin nuoren muuttaessa Vanamosta pois. Asiakirjojen läpikäymisestä vastaa pääsääntöisesti oma-aikuinen, ellei toisin sovita. Vastaava ohjaaja tulostaa päivittäisraportoinnit.

Arkistoitavat asiakirjat:

- nuoren päivittäisraportoinnin Nappula –tiedonhallintajärjestelmästä. Nämä tulostetaan koko nuoren asumisajalta ja toimitetaan sijoittavan kunnan sosiaalitoimeen.

- nuoren kansiota kerätään; terveystiedot (epikriisit, lausunnot ym.) Nämä lajitellaan ja järjestetään aikajärjestykseen, kuntoutussuunnitelmat, erilaiset testitulokset ym. Toimitetaan sosiaalitoimeen
- -viimeisimmät päätökset esim. kuntoutusraha, vammaistuki ym. Lähetetään sosiaalitoimeen
- kouluun liittyvät asiakirjat esim. viimeisin opintorekisteriote. Lähetetään sosiaalitoimeen
- Nuoren kanssa on hyvä käydä keskustelua siitä, mitä asiakirjoista hän haluaa itselleen kopiot.
- loput asiakirjat tuhotaan silppurilla ja nuoren tiedosto Nappulatiedonhallintajärjestelmästä siirretään aktiivisesta ruudusta päättyneeksi

K) Jatkokontaktit

Nuoren jälkihuollon aikana on hyvä selvittää nuoren tarpeita palvelevat jatkokontaktit. Tärkeää on huomioida nämä asiat jälkihuollon aikana, jotta nuoren asiat etenevät jälkihuollon jälkeen.

Selvitä:

- Ketkä ja mitkä tahot jatkavat nuoren asioiden hoitamista
- Jatkuuko nuoren asiakkuus Vanamossa asumisen jälkeen Eskoon asiantuntijapalveluissa vai siirtykö asioiden hoitaminen muille tahoille, kuten esimerkiksi kaupungin aikuissosiaalityölle
- Kuka jatkaa nuoren yhdyshenkilönä jatkossa. Yhteistyön tekeminen nuoren sosiaalityöntekijän kanssa
- Jos asiakkuus Eskoon asiantuntijapalveluissa päättyy on hyvä pohtia onko tarpeellista hankkia lupaa asiakkaalta tietojen siirtymiseksi eri tahojen välillä

6.4 Itsenäistymisen portaat

Jokainen nuori Vanamossa itsenäistyy yksilöllisesti ja suunta Vanamon jälkeen voi olla hyvin erilainen, koska nuoret poikkeavat toisistaan diagnooseiltaan, kehitysvaiheiltaan, toimintakyvyltään ja psyykkisiltä valmiuksiltaan. On siis selvää, että samoja asioita ei voi vaatia jokaiselta. Pahimmillaan liian suuret odotukset/vaatimukset voivat viedä nuoren toimintakykyä alaspäin. Parhaimmillaan rauhallinen eteneminen suhteessa nuoren taitoihin tukee turvallista kehitystä kohti aikuisuutta.

Itsenäistymisen tavoitteen jaottelu eri portaisiin auttaa arjen työssä hahmottamaan, mitä nuorelta vaaditaan ja mihin hän pyrkii. Tavoitetta on hyvä arvioida säännöllisesti ja miettiä ollaanko ns. oikealla portaalla vai lasketaanko vaatimustasoa tai siirrytään tavoitteissa eteenpäin. On tärkeää panostaa siihen, että aikuisen ja itsenäistyvän nuoren näkemykset kohtaavat arvioitaessa itsenäistymistaitoja.

Itsenäistymisen portaat on suunniteltu etenevän seuraavalla tavalla;

1. Omatoimisuustaitojen ylläpitäminen/toiseen laitosesiköön siirtyminen

- siirtyminen itsenäistymisasuntoon ei ole ensisijainen tavoite
- selviää arjen toimista pukeutuminen, syöminen, peseytyminen, liikkuminen ja pienistä vastuutehtävistä aikuisen ohjauksessa
- kannustetaan omatoimiseen liikkumiseen Eskoon alueella
- harjoitellaan toimimista ilman aikuisen apua
- panostetaan arkirutiiniin, mielekkään tekemisen löytämiseen

2. Siirtyminen Eskoon sisällä tuettuun itsenäiseen asumiseen

- siirtyä itsenäistymisasuntoon voimakkaasti tuettuna, ohjaajan tuki päivittäistä
- yöohjaajan tuki saatavilla
- kykenee pyykkihuoltoon, kevyeen siivoukseen ym. pieniin kodinaskareisiin ohjaajan avulla. Ohjaaja suunnittelee ja seuraa tekemistä
- ohjaaja avustaa ruoan laitossa tai ruoka tilataan
- ohjaaja hoitaa ns. juoksevat asiat

- harjoitellaan rahankäyttöä ja asiakas kykene tekemään pieniä ostoksia Eskoon kanttiinissa ja lähikaupassa
- tavoitteena säännöllisen harrastuksen tai työtoiminnan löytyminen/aloittaminen

3. Siirtyminen asumisyksikköön esim. ryhmäkotiin Eskoon ulkopuolelle

- siirtyy itsenäistymisasuntoon tuettuna, ohjaajan tuki saatavilla klo 7-16 välillä sekä sovitus iltaisin. Puhelinyhteys aina saatavilla
- ei tarvitse yöohjaajan apua
- kykenee ruoan laittoon ja kodin askareisiin itsenäisesti tai ohjeiden avulla
- aikuinen suunnittelee yhdessä nuoren kanssa viikkorutiinin ja nuori toteuttaa sen

4. Siirtyminen kevyesti tuettuun asumiseen Eskoon ulkopuolelle

- siirtyy itsenäistymisasuntoon kevyesti tuettuna
- tavalliset arjen askareet hoituvat
- ohjaajan tuki saatavilla sovitus 2-3 kertaa viikossa sekä puhelinyhteys
- nuori suunnittelee viikkorutiininsa ja toteuttaa sitä omatoimisesti
- nuori ottaa osaa omien asioiden hoitamisessa
- tavoitteena täysin itsenäisesti hoidettavien tehtävien lisääminen
- tavoitteena mm. julkisten kulkuvälineiden käyttö

5. Siirtyminen täysin itsenäiseen asumiseen

- - itsenäistymisprosessin aikana tavoite toimia ”ilman aikuista”
- - kykenee hoitamaan oma-aloitteisesti kodin työt
- - hallitsee ruoanlaiton
- - kykene käyttämään julkisia kulkuvälineitä
- - hahmottaa rahankäytön ja kykenee jaksottamaan menonsa tulojaan vastaavalle tasolle
- hallitsee laskujen maksun ja asioimisen

6.5 Itsenäistymisasuntojen viikko-ohjelma, säännöt ja vapaus

Käytännön työvälineenä itsenäistymisprosessiin haluttiin tuoda selkeä struktuuri itsenäistymistaitoja harjoitteleville nuorille. Viikkorutiinin tavoite on kuitenkin erottua siten osaston viikko-ohjelmasta, että nuorella on mahdollisuus suunnitella ja toteuttaa se itse. Tavoitteena on että vapaus toisi myös vastuuta omista tekemisistään.

Kuusi-osastolle otettiin lopputyön kautta kokeellisesti käyttöön muokattava viikko-ohjelma. Tämä siksi, että jokainen itsenäistynvä nuori harjoittelee yksilöllisesti itsenäistymistä ja tämän vuoksi täysin lukittua viikko-ohjelmaa ei voi tehdä. Muokattavan viikko-ohjelman avulla nuori harjoittelee oman viikkonsa suunnittelua joko yksin tai ohjaajan kanssa. Mikäli kuluvan viikon aikana tulee muutoksia, on ne helppo siirtää muokattavaan tauluun. Yhteinen viikkotaulu antaa rungon molemmille itsenäistynväälle nuorelle ja he näkevät esim. koska keittiö on varattu tai on jokin oma vastuuvuoro. Keittiön seinälle tehtiin tarpeeksi suuri (mitat) viikkotaulu, jossa viikonpäivät ja kellonajat eroteltiin.

Viikkotauluun tehtiin tarralla kiinnitettäviä kortteja, joista ilmenee kyseisen ajankohdan tehtävä esimerkiksi siivous, asiointi, ruoanlaitto, vieras pyykki jne. Kortteihin nimetään yleisiä yläkäsitteitä. Henkilökohtaiset asiat, esim. lääkäriajat, nimetään toimintakortilla ”oma meno”. Tarkoituksena on säilyttää yksityisyys, mutta samalla ohjaajille ja toiselle itsenäistynväälle välittyy tieto, ettei ole paikalla.

Kortit laminoitiin ja värikoodattiin. Molemmille itsenäistymisasunnoille tulee oma värikoodi. Värikoodit, toimintakortit ja korttien omatoiminen asettaminen viikkotauluun auttavat nuorta hahmottamaan viikon kulkua.

7. LOPPUPOHDINTA

Itsenäistyminen on jokaisen nuoren haave ja tärkeä asia myös erityisnuorten kohdalla. Siksi onkin erityisen tärkeää, että myös työntekijät paneutuvat siihen huolella ja suunnitelmallisesti. Suhtautuminen Vanamossa on ollut positiivista ja asia on nähty tärkeänä, sillä tämän prosessin kehittäminen ei koske vain nuoria ja heidän oma-aikuisia sekä tämän työn tekijöitä, vaan koko työyhteisöä.

Tämän lopputyön tekeminen koettiin mielekkäänä ja tärkeänä, koska siinä yhdistyi käytännön tekeminen ja asioiden auki kirjoittaminen sekä uusien elementtien tuominen itsenäistymiseen. Samalla koottiin jo olemassa olevia asioita kirjalliseen muotoon. Työn on koettu helpottavan tulevaisuudessa oma-aikuisten arkea itsenäistyvien nuorten kanssa. Erityisesti konkreettinen tarkistuslista hoidettavista asioista ja tiivistelmä lastensuojelulaista nuoren jälkihuollon osalta tuovat turvaa sekä nuorelle että hänen oma-aikuiselleen.

Nuorten kanssa työskentely sekä Kompassi-ohjelman että Näin minä pärjään –kirjan kanssa sujuivat luontevasti, koska nuoret olivat selvästi motivoituneita ja kokivat ne tärkeinä itsenäistymisen kynnyksellä. Sekä Kompassi että Näin minä pärjään –kirja ovat konkreettisia välineitä ohjaajille ja helppoja toteuttaa. Näiden kokemusten perusteella ehdotamme, että Näin minä pärjään -kirja tehtäisiin hyvissä ajoin, ennen itsenäistymisasuntoon siirtymistä. Aikaa kirjan tekemiseen varattaisiin 4-6 kuukautta. Kompassi –ohjelman teon voisi ajoittaa siihen vaiheeseen, kun nuori on jonkin aikaa asunut itsenäistymisasunnossa ja elämä siellä on asettunut.

Kompassi –ohjelma ja siihen liittyvä hyväksymis- ja omistautumisterapia on herättänyt kiinnostusta työyhteisössä. Ihannetilanne olisi jos useampi työntekijä saisi koulutuksen kompassi –ohjelman käyttöön. Tämä ratkaisisi myös sen haasteen, että Kompassi saataisiin vietyä suunnitelmallisesti läpi 6-8 viikossa. Tällöin Kompassi-päivä voitaisiin sopia esim. aina vaikka tiistaille ja vuorossa oleva työntekijä voisi sen tehdä, vaikka pääpaino olisikin oma-aikuisella. Kompassi-ohjelma ja Näin minä pärjään -kirja näyttävät jäävän pysyviksi toiminnoiksi. Vanamossa ne ovat mahdollista toteuttaa ja kustannuksiltaan edulliset sekä koettu Vanamon toimintaympäristöön sopiviksi.

Haasteeksi koettiin Vanamon muuttuva arki, riittävä aika ja työntekijäresurssit. Sekä Kompassi että Näin minä pärjään -kirja on aloitettu uusien itsenäistyvien nuorten kanssa.

Itsenäistyvän nuoren roolikarttaa ei tämän projektin aikana saatu vielä käyttöön. Roolikarttaa tullaan kuitenkin käyttämään tulevaisuudessa itsenäistyvien nuorten kanssa, joilla kompassi –ohjelma ja Näin minä pärjään –kirja on tehtynä.

Itsenäistymisen portaita tullaan jatkossa kehittämään yhteistyössä Vanamon kasvatusvastaavan ja oma-aikuisten kanssa ennen kuin niitä otetaan ns. virallisesti käyttöön.

Projektin kokonaisvaltainen tavoite saavutettiin sillä, että itsenäistymisprosessiin on nyt ja jatkossa kiinnitetty enemmän huomiota sekä onnistuttu tuomaan arjen tueksi käytännön työmenetelmiä. Kaikki nämä yhdessä auttavat rakentamaan nuorelle turvallista itsenäistymispolkua.

LÄHTEET:

Aalto-Setälä, T.& Marttunen, M. (2007), Nuoren psyykkinen oireilu - häiriö vai normaalia kehitystä? Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim: http://www.duodecimlehti.fi/web/guest/uusinnumero?p_p_id=Article_WAR_DL6_Articleportlet&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_viewType=viewArticle&_Article_WAR_DL6_Articleportlet_tunnus=duo96233#s1. [Viitattu 22.03.2016].

Anttila, Eronen, Kallio, Kanninen, Kauppinen, Paavilainen & Salo (2005) Persoona 2: Kehityspsykologia. Helsinki: Edita Prima Oy.

Dunderfelt, Tony (2006) Elämänkaaripsykologia. Helsinki: Werner Söderström Oy.

Headstead Oy (2014-2016)a. HOT - menetelmät. <https://Headsted.fi/info/#hot>. [Viitattu 27.4.2016].

Headstead Oy (2014-2016)b. Ohjelmat – Hyvän elämän kompassi. <https://Headsted.fi/ohjelmat/kompassi/>. [Viitattu 26.10.2016].

Kallonen, Terhi (1995) Toiminta on nuoren kieli: Nuoruusiän kehityksen tukeminen toimintaterapiassa. Teoksessa Holvikivi, Johanna (toim.) Toimintaterapia: Tie omatoimisuuteen. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koponen, Meimi (1995) Ihminen, toiminta ja ympäristö: Näkemys ihmisestä. Teoksessa Holvikivi, Johanna (toim.) Toimintaterapia: Tie omatoimisuuteen. Saarijärvi: Gummerus Kirjapaino Oy.

Leinonen, Elina (2013) Kehitysvammaisten palvelusäätö. Tiedän mitä tahdon! - <http://www.kvps.fi/blogit/ajankohtaista/nain-mina-parjaan-julkaisu-avun-ja-tuen-tarpeen-arviointiin>. [Viitattu 24.3.2016].

Maistraatti a. Edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen. <http://www.maistraatti.fi/fi/palvelut/holhoustoimi/edunvalvonnan-tarve-ja-sen-jarjestaminen/>. [Viitattu 24.8.2016].

Maistraatti b. Edunvalvonnan tarve ja sen järjestäminen. Lomakkeet. <https://lomake.fi/a/ec/lomakepalveluhttps://lomake.fi/a/ec/lomakepalvelu/download?s=jPzAyFOhIDgxr&id=7519%2FC8658A134804BC57EF93812F1CAD2079&type=> [Viitattu 24.8.2016].

Rantanen Päivi (2004) Nuoruusikä. Teoksessa: Moilanen, Irma & Räsänen, Eila & Tamminen, Tuula & Almqvist, Fredrik & Piha, Jorma & Kumpulainen, Kirsti (toim.) Lasten- ja nuorisopsykiatria. Helsinki: Kustannus Oy Duodecim. 3.painos.

Räty Tapio (2012), Lastensuojelulaki: käytäntö ja soveltaminen. Porvoo: Bookwell Oy. 2.painos

Sahiluoto, Tuula. 2015. Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. Vammaispalveluiden käsikirja. Henkilökohtainen kela-neuvoja. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/itsenaisen-elaman-tuki/henkilokohtainen-kela-neuvonta>. [Viitattu 24.8.2016].

Steven C Hayes yhteistyössä Spencer Smithin kanssa (2005). Get out of your mind & Into your life, The New Acceptance & Commitment Therapy. Suomenkielinen painos 2008. Vapaudu mielesi vallasta ja ala elää, Suomen Käyttäytymistieteellinen laitos Oy. Suomennos Päivi ja Raimo Lappalainen (2008). Gummerrus Kirjapaino Oy, Jyväskylä.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Vammaispalveluiden käsikirja. Nuoruus. <https://www.thl.fi/fi/web/vammaispalvelujen-kasikirja/lapset-perheet/nuoruus#kohti-itsenaisyytta>. [Viitattu 10.2.2016].

Väestöliitto(2016)Nuoruudenkehitystehtävät.
http://www.vaestoliitto.fi/seksuaalisuus/tietoa-seksuaalisuudesta/ammattilaiset/tietopankki/nuoruuden_kehitystehtavat/. [Viitattu 10.2.2016].

Ylitalo, Pertti (toim.) (2011) Roolikartta vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi. Kuntaliitto